

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tuija Kallio

Mauri Sariola suomalaisen poliisiromaanin pioneeri

Tuija Kallio
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kirjallisuuden maisteriopinnot
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2016

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kirjallisuuden maisteriopinnot

KALLIO, TUIJA: Mauri Sariola suomalaisen poliisiromaanin pioneeri

Pro gradu -tutkielma, 56 sivua, 1 liite
Marraskuu 2016

Tutkimuksen aiheena on Mauri Sariolan luoma komisario Leo Olavi Susikoski, joka esiintyy 33:ssa niteeksi painetussa teoksessa sekä novelleissa aikakauslehdissä vuosina 1956 —1984. Tutkimuksessa selvitetään millainen fiktiivinen hahmo Susikoski on ja mihin rikoskirjallisuuden genreen Susikosken voi sijoittaa.

Fiktiivisen henkilöhahmon analyysi pohjautuu Shlomith Rimmon-Kenanin teoriaan henkilöhahmon kuvaamisesta. Rikoskirjallisuuden genren määrittelyt pohjautuvat George N. Doven, Julian Symonsin ja Paula Arvaksen tutkimuksiin rikoskirjallisuuden lajeista.

Rikoskirjallisuuden genren määrittelyssä aikojen kuluessa eri alalajit eriyvät ja muuntuvat, joten lajimäärittely kirjallisuuden tutkimuksessa auttaa hahmottamaan kirjallisuuden sisällöllistä kehitystä ja muuttumista. Komisario Susikoski on perinteisesti luokiteltu arvoitusdekkareihin. Tutkimuksessa osoitetaan komisario Susikosken kuuluvan ominaisuuksiltaan ja työtavoiltaan poliisiromaanin genreen. Susikoski- sarja tarjoaa myös yhteiskunnallista ajankuvaa ja kantaa ottavuutta, joka sekin on poliisiromaanille tunnusomaista. Tutkimuksessa selviää, että Mauri Sariolan on varhainen uranuurtaja ja kehittäjä suomalaisen poliisiromaanin saralla.

Avainsanat: Mauri Sariola, rikoskirjallisuus, poliisiromaani

Sisällys

1 Johdanto	4
1.1 Teoria, metodi ja keskeiset käsitteet	7
1.2 Mauri Sariola.....	12
2 Rikoskirjallisuuden tyylilajit	16
2.1 Salapoliisiromaani, arvoitus- ja palapelidekkari	17
2.2 Hard boiled eli kovaksikeitetty dekkari	20
2.3 Poliisiromaani.....	22
3 Rikosetsivä Leo Olavi Susikosken henkilökuva	26
3.1 Etsivä on arkinen henkilö.....	26
3.2 Poliisin kiittämätön ammatti	39
3.3 Ammattikunnan solidaarisuus	44
3.3 Suhtautuminen politiikkaan ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin.....	46
4 Lopuksi	51
Liite 1: Mauri Sariolan Susikoski-sarja.....	53
LÄHDELUETTELO	54
Kohdeteokset:	54
Tutkimuskirjallisuus:.....	54
Muut lähteet:	55

1 Johdanto

Rikoskirjallisuuden suosio lukijoiden ja myös rikoskirjallisuutta kirjoittavien kirjailijoiden keskuudessa on kasvanut viimeisten vuosikymmenten aikana huomattavasti. Myyntimenestykset ja kirjastojen lainaushuiput keskittyvät kuitenkin muutaman tuotteliaan kirjailijan ympärille. Suomen Kustannusyhdistyksen (kustantajat.fi, luettu 21.10.2016.) tilastojen mukaan kolme myydyintä rikoskirjailijaa ovat Ilkka Remes, Reijo Mäki ja Leena Lehtolainen. Vuosina 2000–2015 Remeksen kirjojen painosluvut ovat aivan omaa luokkaansa vaihdellen viidestäkymmenestä tuhannesta yli sataan tuhanteen. Mäen ja Lehtolaisen painosluvut liikkuvat vuodesta riippuen paristakymmenestä tuhannesta reiluun viiteenkymmeneen tuhanteen. Omana aikanaan 1960- ja 1970-luvuilla Mauri Sariola oli myyntilukujen kuningas. Juhani Niemi (1997, 205–206) on tutkinut suomalaisten suosikkikirjoja kautta aikojen ja painettujen kappaleiden yhteismäärän perusteella vuonna 1996 Mauri Sariola yltää yli sadantuhannen painetun niteen listalle teoksellaan *Lavean tien laki* (1961). Painosmäärässä edellä oli vain 27 muuta teosta kuten *Vänrikki Stoolin tarinat*, *Kalevala*, *Sinuhe egyptiläinen*, *Tuntematon sotilas* ja muita kaanoniin tunnustettuja teoksia. Niemi (1997, 39) huomauttaa, että yli satatuhatta painettujen teosten listalla on vain kaksi varsinaisesti viihdekirjallisuuteen kuuluvaa teosta. Nämä ovat Aino Räsäsen *Soita minulle*, *Helena* ja Sariolan *Lavean tien laki*. Kustannusyhdistyksen bestseller-listan mukaan vuosina 2000–2015 Ilkka Remes, Sofi Oksanen ja Laila Hirvisaari pääsisivät yli satatuhatta painettujen joukkoon. Bestseller-lista ei tosin näytä kirjan ilmestymisvuoden jälkeen otettuja uusintapainoksia, jotka todennäköisesti jäävät niin pieniksi, etteivät nouse listalle.

Miksi rikoskirjat nousevat vuosi toisensa jälkeen myyntimenestyksiksi? Rikoskirjallisuudessa lukijoita kiehtoo turvallinen tapa käsitellä pelkoja, uhkia ja kuolemaa. Rikoskirjoja julkaistaan usein sarjoina, jolloin henkilöiden ja miljöön tuttuus tuo turvallisuuden tunteen, ja kirjaan on helppo tarttua. Rikoksen ratkaisemisen tuottama älyllinen haaste tai rikoksen jännitys sinänsä tuottavat lukunautintoa. Rikoskirjat tuovat myös esiin aikautensa ajankohtaisia keskustelunaiheita, eivät välttämättä anna niihin

vastauksia, mutta luovat perspektiiviä lukijan omien kantojen luomiseen. Myös Niemi (1997, 96–97) pohdiskelee näiden myydyimpien kirjojen suosion syitä ja toteaa, että oikeussaliromaani *Lavean tien laki* erottuu populaarikirjallisuuden joukosta edukseen. Kirjan menestys perustunee Niemen mukaan helppotajuiseen juoneen ja realistiseen miljöön kuvaukseen.

Rikoskirjallisuus on kokenut arvonnousun huonosti arvostetusta yksinkertaisesta viihdekirjallisuudesta salonkikelpoiseksi monitasoiseksi kirjallisuudenlajiksi. Rikoskirjallisuus on kehittynyt viime vuosisadan alun arvoituksia ratkovista palapelidekkareista toiminnallisiin rikoskuvauksiin sekä yhteiskuntaa laajastikin kuvaaviin poliisiromaaneihin. Viimeisten vuosikymmenten trendinä on ollut eri alalajien sekoittuminen ja nykyajan vaikeitten kysymysten ja teemojen esille nostaminen lähes reaaliajassa, kuten esimerkiksi eko- ja tieteistrillereissä tehdään. Kirjallisuuden tutkijat Paula Arvas ja Voitto Ruohonen (2016, 9) määrittelevät rikoskirjallisuuden kertomukseksi, jossa asiantunteva tutkija yrittää ratkaista rikoksen ja saada rikoksen tekijän vastuuseen teostaan. Rikos voi olla murha tai muu yritys saada aikaiseksi vahinkoa yhteisössä. Usein näkee käytettävän termiä dekkari rikoskirjallisuuden synonyyminä. Arvas ja Ruohonen muistuttavat, että termi dekkari on lähtöisin englannin kielisestä sanaparista detective fiction, joka viittaa salapoliisikertomukseen, ja on käsitteenä rikoskirjallisuuden alalaji.

Työssäni käytän yläkäsitteenä termiä rikoskirjallisuus. Alakäsitteiden määrittelyssä on eri lähteissä ollut erilaisia käytäntöjä. Tässä työssäni käytän rikoskirjallisuuden alakäsitteinä termejä arvoitusdekkari, kovaksikeitetty dekkari, poliisiromaani ja trilleri. Arvoitusdekkarin kultakausi sijoittuu viime vuosisadan alkuun ja kuuluisin tämän lajin edustaja lienee Agatha Christie. Kovaksikeitetty tai hard boiled dekkari syntyi toisen maailmansodan jälkeen muuttamaan arvoitusdekkarien suljettua aristokraattista maailmaa arkisemmaksi ja realistisemmaksi. Samoihin aikoihin alkoi kehittyä oikeasti realismiin pyrkivä poliisien toimintaa kuvaava poliisiromaani. Poliisiromaanit ovat kehittyneet 2000-luvulle tultaessa hyvinkin yhteiskuntakriittisiksi. Saman aikaisesti 2000-luvulle siirryttäessä ovat myös globaaliin maailmaan sijoittuvat trillerit saaneet jalansijaa lukevan

yleisön joukossa. Aikojen kuluessa eri alalajit erityvät ja muuntuvat, joten lajimäärittely kirjallisuuden tutkimuksessa auttaa hahmottamaan kirjallisuuden sisällöllistä kehitystä ja muuttumista.

Rikoskirjallisuudessa alalajien määrittely tapahtuu paljolti teoksen henkilöiden kautta. Työssäni tutkin, mihin rikoskirjallisuuden alalajiin Mauri Sariolan luoma fiktiivinen henkilöhahmo rikoskomisario Leo Olavi Susikoski sijoittuu. Sariolan rikosromaanit sijoittuvat ajallisesti arvoitusdekkarien ja poliisiromaanien välimaastoon ja työssäni osoitan, että Sariolan Susikoski-sarjassa on nähtävissä rikoskirjallisuuden uudistuminen arvoitusdekkareista kohti poliisiromaania.

Leo Olavi Susikoski on Mauri Sariolan luoma komisario, myöhemmin rikostarkastaja vuosilta 1956 – 1984. Tutkielmassani erittelen ja luokittelen Susikosken ominaisuuksia ja piirteitä lajiteorian viitekehyksessä. Tutkin millaiseksi sankariksi Sariola Susikosken kuvaa, kehittykö komisarion hahmo lähes kolmenkymmenen vuoden aikana ja jos kehittyä, minne suuntaan. Läheneekö Susikoski hahmona kovaksikeitetyn dekkarin kovaotteista etsivää vai poliisiromaanien empaattista ja yhteiskuntakriittistä etsiväpoliisia.

Mauri Sariolan Susikoski-sarjassa on 33 romaaniksi painettua nidettä (Liite 1). Tutkimusaineistossani käytän seuraavia eri aikakausille sijoittuvia romaaneja:

Revontulet eivät kerro (Salama 40) 1957,
Leivätön pöytä on katettu (Salama 46) 1958,
Susikoski ottaa omansa (Salama 58) 1959,
Minä, Olavi Susikoski 1963
Aina roiskuu kun rapataan 1964,
Kolmen valtakunnan vainaja 1971
Enkeli lumessa 1975,
Susikosken omatunto 1979
Ison kalan katiska 1981,
Susikoski sulhaspoikana 1982,
Ne viulut vasta maksoi 1983

sekä lehdissä julkaistujen novellien kokoelmaa *Laulu seis, sanoi Susikoski* 2014.

1.1 Teoria, metodi ja keskeiset käsitteet

Tutkimukseni teoria pohjautuu Shlomith Rimmon-Kenanin (1999) narratologiseen näkemykseen henkilöhahmon kuvaamisesta sekä dekkarikirjallisuuden lajitutkijoiden Julian Symonsin (1972) ja George N. Doven (1982) lajimäärittelyihin. Vuonna 2016 ilmestynyt Arvaksen ja Ruohosen teos *Alussa oli murha, johtolankoja rikoskirjallisuuteen (2016)* antaa lisänäkemystä suomalaisen rikoskirjallisuuden lajitutkimukseen.

Shlomith Rimmon-Kenanin mukaan kirjallisuuden henkilöiden tutkimuksessa on kaksi näkemystä. Realistisen näkemyksen mukaan romaanihenkilö on ihmisen jäljitelmä, jonka tiedostamattomia motiiveja voidaan pohdiskella ja rakentaa jopa tulevaisuus ja menneisyys ohi tekstin esityksen. Tässä näkemyksessä kirjallisuudentutkimukseen voidaan ottaa avuksi psykologisia ja psykoanalyttisiä teorioita. Semioottinen näkemys korostaa henkilöhahmojen tunnuspiirteiden olevan verbaalisia ja henkilöhahmo sulautetaan muihin verbaalisiin ilmiöihin. Henkilöhahmot ovat enintään toistorakenteita eli motiiveja, abstraktioita. Rimmon-Kenan pyrkii yhdistämään näitä kahta näkemystä ja toteaa, että ”vaikka nämä rakenteet eivät suinkaan ole ihmisolentoja sanan kirjaimellisessa merkityksessä, ne on muotoiltu lukijan ihmiskäsityksen pohjalta, ja ne ovat tässä suhteessa ihmisen kaltaisia.” (Rimmon-Kenan 1999, 43–45.) Rimmon-Kenan siteeraa ja yhtyy Chatmanin näkemykseen, että tekstissä henkilöhahmoja ei voi irrottaa tekstikokonaisuudesta, mutta tarina ”tislaa henkilöhahmon irti tekstuaalisuudestaan”. Lukijan kokemuksessa me muistamme tarinoiden henkilöiden piirteitä, vaikka emme muistaisi heiltä yhtäkään repliikkiä. Myös jotkin piirteet henkilöityvät tekstistä irrallisiksi abstraktioiksi, kuten Rimmon-Kenanin esimerkki ”hän on Hamlet” (Rimmon-Kenan 1999, 45.) Suomessa sanottaisiin ”Hän on Jukolan Jussi” ja kaikki tietäisivät millaisia piirteitä tähän ilmaukseen liittyy.

Henkilöhahmo on siis konstruktio, joka koostetaan erilaisista tekstiin sirotelluista viitteistä. Rimmon-Kenan siteeraa edelleen Chatmania, joka nimeää nämä viitteet persoonallisuuden piirteiksi eli kertoviksi adjektiiveiksi, jolloin henkilöahmosta tulee

piirteiden paradigma. Persoonallisuuden piirteet ovat vakiintuneita ja pysyviä persoonallisuuden ominaisuuksia ja paradigma käsitetään metaforisesti. Jos henkilöahmon tiettyä piirrettä havaitaan useasti, se voidaan yleistää luonteenpiirteeksi. Lukija rakentaa tietynlaisen kategorian näistä piirteistä ja jos uusi piirre ei sovi tähän rakennelmaan, on joko rakennelmassa vikaa eli on virheellisesti konstruoitu tai henkilöahmo on kehittynyt johonkin suuntaan. Keskeisiä konstruoinnin periaatteita ovat toisto, kaltaisuus, kontrasti ja implikaatio. (Rimmon-Kenan 1999, 49–53.)

Rimmon-Kenanin henkilöahmon konstruoinnin periaatteista toisto ja kaltaisuus näkyvät esimerkiksi Sariolan etsivä Susikosken rauhallisuutta ja jämäkkyyttä kuvaavissa kohtauksissa. Susikoski pystyy luomaan kuulustelutilanteista rauhallisia olemalla itse tyyni ja rauhallinen. Seuraava lainaus *Leivätön pöytä on katettu* -romaanista vuodelta 1958 kuvaa hyvin Susikosta piirtyvää kuvaa rauhallisena kuulustelijana. Lainauksessa Susikoski tarjoaa kuulusteltavalle tupakan, vaikka kuulusteltava on varautunut ”kestapon konsteihin”. Juttua tutkinut paikallinen nimismies on aiemmin uhkaillut kuulusteltavaa väkivallalla.

- En tunne sellaisia konsteja, Susikoski vastasi hieman hymyillen.
- Enkä ole nähnyt niitä muidenkaan käyttävän muutoin kuin elokuvissa. Istukaa. Saako olla savuke.
- Pöyhösen ällistys näkyi hänen kasvoillaan. Hän istuutui äärimmäisen varovasti kuin olisi pelännyt allaan olevan neulatyynyn ja otti empien, kömpelöin sormin vastaan Susikosken tarjoaman Miltonin. Kun komisario tarjosi hänelle vielä tulenkin, Pöyhösen vasta puhjennut epäily pukeutui sanoiksi:
- Onkos tämä jokin uusi kikka? Uhkailun jälkeen tarjotaan tupakat ja kaikki.
- Mikkola [nimismies] liikahti vaivautuneesti. Pöyhöstä oli aikaisemmin kuulustellut vain hän ja vihjaus uhkailuun oli harmillinen. Susikoski ei kuitenkaan näyttänyt välittävän.
- (*Leivätön pöytä on katettu*, 45; tästä eteenpäin LP.)

Susikosken tyypillinen piirre jämäkkyys näkyy myös toistuvasti kuulustelutilanteiden kuvauksissa.

- Hymy Susikosken suupielestä katosi. Hän aloitti rauhallisesti:
- Teen teille muutamia kysymyksiä ja te vastaatte. Oman etunne vuoksi on viisainta vastata totuudenmukaisesti. (LP, 46.)

Implikaatio näkyy esimerkiksi siten, että Susikoski ottaa aseensa mukaan vain tilanteisiin,

jossa sitä luultavasti tarvitaan. Eli hän suunnittelee kaiken etukäteen rauhallisesti. Kontrasti näkyy ylimielisten kuulusteltavien hiljentämisellä susimaisella kovalla otteella, jolloin Susikoski ei itse hermostu, mutta saa kylmällä katseellaan vastapuolen vastustuksen herpaantumaan. Voi siis sanoa, että Susikoscilla on lehmän hermot tilanteessa kuin tilanteessa.

Mielenkiintoinen kysymys on henkilöahmon oleminen versus tekeminen. Rimmon-Kenan muistuttaa Henry Jamesin kuuluisasta kysymyksestä: ”Onko henkilöahmo muuta kuin tapahtuman määrittämä? Onko tapahtuma muuta kuin henkilöahmon kuvittaja?” Rimmon-Kenan päätyy ajatukseen, että on oikeutettua alistaa henkilöahmo toiminnalle, kun tutkitaan toimintaa ja päinvastoin on oikeutettua alistaa toiminta henkilöahmolle, kun tutkitaan henkilöahmoa. (Rimmon-Kenan 1999, 48 – 49.)

Henkilöahmoa voidaan tekstuaalisesti ilmentää kahdella perustavalla joko suoralla määrittelyllä tai epäsuoralla esittämisellä. Suoralla määrittelyllä nimetään piirteet kuvaavilla adjektiiveilla, substantiiveilla tai muilla sanoilla. Lukijan on ne helppo havaita, ja kirjailijan on helppo johdatella lukijaa haluamaansa suuntaan. Myös se kuka tekstissä ominaisuuksista puhuu, johdattelee lukijaa hyväksymään tai hylkäämään ehdotukset. Lukija suhtautuu eri tavalla arvovaltaisen kertojan informaatioon kuin esimerkiksi sivuhenkilön kommentteihin. Rimmon-Kenan sanoo, että 1900-luvulta alkaen suoraa määrittelyä ei ole suosittu, koska se koetaan yksinkertaistamiseksi ja liian ohjailevaksi. Tämän tilalle on noussut epäsuora esittäminen, jossa luonteenpiirteitä voivat paljastaa henkilön teot, tavanomaiset tai yksittäiset, sekä tekemättä jättämiset ja aikomukset. (Rimmon-Kenan 1999, 77 – 80.)

Henkilön puhe voi ilmentää luonteenpiirteitä. Puhe voi olla ääneen tai hiljaa mielessä käytyä keskustelua. Puheessa oleellista on sisällön lisäksi myös puheen muoto ja tyyli. Tyyli voi ilmaista henkilön syntyperän, asuinpaikan, yhteiskuntaluokan tai ammatin. (Rimmon-Kenan 1999, 82 – 83.)

Henkilöahmon ulkoinen olemus voi kirjallisuudessa kuvastaa luonteenpiirteitä, ja sitä

käytetään yleisesti nykykirjallisuudessakin. Yhteyttä elävien ihmisten ulkonäön ja luonteen välillä ei kuitenkaan ole pystytty tieteellisesti todistamaan. Ulkoisen olemuksen kuvauksessa joskus kuvaus puhuu itse puolestaan, joskus kertoja joutuu selittämään ominaisuuden yhteyden luonteeseen. Myös henkilön fyysistä ympäristöä (huone, talo, katu) tai inhimillistä ympäristöä (perhe, yhteiskuntaluokka) voidaan käyttää luonteen ilmaiseamiseen. Tässä voi kuitenkin olla kyseessä läheisyyden tuoma syy-seuraus-suhde eli onko esimerkiksi huone sotkuinen, koska henkilö on masentunut, eikä jaksaa siivota vai onko huoneen sotkuisuus aiheuttanut henkilön masennuksen. (Rimmon-Kenan 1999, 84–86.) Maisema on kuitenkin ihmisestä riippumaton, eikä henkilön ja maiseman välillä esiinny kausaalisuhdetta. Maisema voi kuitenkin toimia henkilön mielentilan kuvaajana, mutta sitä ei yleensä käytetä henkilöhahmon aineksena. (Rimmon-Kenan 1999, 90.)

Luonteenpiirteitä voidaan kuvata myös analogisilla nimillä. Rimmon-Kenan siteeraa Hamonin tutkimusta vuodelta 1977, jonka mukaan nimet voivat kuvata hahmoa erilaisilla tavoilla. Nimen visuaalisuus tekstinä kuvastaa kirjaimen muodon mukaisia ominaisuuksia: kirjain O liitetään pyöreyyteen, lihavuuteen, kirjain I liittyy henkilön pituuteen ja laihuuteen. Akustisesti onomatopoeettisesti äännettävät nimet tai erikoista artikulaatiota vaativat nimet kertovat ääntämyksensä mukaisesti jotain henkilöstä. Nimestä voidaan löytää myös morfologisia muotoja ja semanttisia yhteyksiä. (Rimmon-Kenan 1999, 88.) Rikosetsivä Leo Olavi Susikosken sukunimi voisi viitata suden kovuuteen ja saalistuskykyyn. Etunimi Leo tarkoittaa leijonaa. Molemmat siis kovia saalistajia, metsän kauhuja. Susikoski on säälimätön metsästäjä rikollisten keskuudessa. Susikoski käyttää kuitenkin etunimenään Olavia. Kustaa Vilkunan (1993, 131–132) mukaan nimi on saanut alkunsa Norjan kuninkaasta Olavi Pyhästä, ja ollut keskiajalta lähtien tasaisen suosittu nimi. Johannes Linnankosken romaani *Laulu tulipunaisesta kukasta* vuodelta 1905 lisäsi entisestään nimen suosiota. Kirjan päähenkilöhän oli komea ja reipas Olavi.

Fokalisointi on tarinan välitystoimintaa, jonka kertoja verbalisoi jonkin ”prisman” kautta. Se on näkökulmaa laajempi käsite, joka huomioi visuaalisuuden lisäksi myös kognitiiviset, emotionaaliset ja ideologiset merkitykset. Fokalisoiija on kerronnan

subjekti, agentti, jonka havainnot ja asenne antavat tarinalle suunnan. Ulkoisessa fokalisoinnissa on kyseessä kertojan fokalisointi. Jos kyseessä on kaikkietävä kertoja, fokalisointia ei periaatteessa ole ollenkaan. Sisäisessä fokalisoinnissa puolestaan on kyse tapahtumiin osallistuvan henkilön fokalisoinnista. Fokalisoinnilla voi olla subjektin lisäksi myös objekti eli fokalisointi voi kohdistua johonkin. Objekti eli fokalisoitu on kohde, jonka fokalisoija havaitsee. (Rimmon-Kenan 1999, 92 – 95.)

Susikoski-romaanien kannalta mielenkiintoisia ovat myös psykologinen ja ideologinen fokalisointi. Kertojafokalisoija ottaa joskus hyvinkin kärjekkäästi kantaa aikakautensa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Etsivä Susikoski tiedostaa ja myötäilee kertojafokalisoijan lausuntoja, mutta yleensä Susikoskea ei itseään saataisi kiinni yhteiskuntakriittisistä lausunnoista. Periaatteena on, että valtion virkamiehen ei sovi arvostella ääneen ylempiensä toimia. Esimerkiksi kautta koko tuotannon kertojafokalisoija paheksuu poliisilaitoksen pieneneviä ja vähäisiä määrärahoja. Vuodelta 1957 teoksessa *Revontulet eivät kerro* on valtion budjettia leikattu poliisitoimesta, eikä poliisilaitoksen ikkunoita pestä kuin kerran vuodessa toukokuussa. Kertoja ilmaisee asian seuraavasti:

Valtion tulo- ja menoarviosta olivat suurella rähinällä aikaansaadut 'kokonaisratkaisut' leikanneet sellaisen leijonanosan, että pääluokkien, lukujen ja momenttien sekaan ei ollut enää varaa uittaa markkoja poliisimiesten viihtyisyyttä varten. (Revontulet eivät kerro 1957, 5; tästä eteenpäin RK.)

Harvinaisempaa on, jos Susikosken omissa repliikeissä näkyy kriittisiä mielipiteitä. Näitäkin löytyy ja esimerkiksi samassa teoksessa *Revontulet eivät kerro*, Susikoski ottaa kantaa kuolemanrangaistukseen keskustellessaan englantilaisen kollegansa kanssa.

- Hm, sanoi Susikoski. - Toisin on meillä. Mies tekee murhan ja istuu jonkin aikaa linnassa veronmaksajien kustannuksella. Tätiyhdistykset huutavat kurkku suorana, että vankia pitää hoivailla silkkihansikkaat kädessä. Yes. Muutaman vuoden kuluttua murhaaja astuu ulos vankilan portista ja taas oikaisee joku kunnon kansalainen koipensa. (RK, 166–167.)

Susikoski-dekkarit noudattelevat vapaata epäsuoraa esitystä. Vapaa epäsuora esitys on

kieliopillisesti ja mimeettisesti epäsuoran ja suoran esityksen välimaastossa (Rimmon-Kenan 1999, 139).

Kyllä piti miesten sitä paitsi tietää, ettei esimies tosipaikassa vaivojaan säälinyt. Muutenkin sopi katsoa hyvällä omallatunnolla taakseen. Hierarkian alimmista kerroksista oli aikanaan lähdetty ja koettu kenttätöissäkin monet tuiskut ja tuulet. (Ison kalan katiska 1981, 161; tästä eteenpäin IK.)

Vapaa epäsuora esitys tuo tekstiin puhujien asenteita ja pystyy esittämään myös tajunnanvirtaa. Lukijan empaattinen suhtautuminen henkilöä kohtaan voi lisääntyä, kun henkilön kokemuksista ja tunteista kerrotaan henkilön omalla kielellä. Toisaalta tällä voidaan lisätä myös ironiaa. (Rimmon-Kenan 1999, 145.) Teos *Minä, Olavi Susikoski* (1963) on poikkeuksena muista Susikoski-dekkareista kirjoitettu kokonaisuudessaan minä-kerrontana.

Rimmon-Kenan ei unohda myöskään lukijaa. Lukija osallistuu tekstin merkityksen tuottamiseen ja myös teksti ”muotoilee” lukijansa. Lukijalla on tietynlainen tekstikohtainen kompetenssi tekstin purkamiseksi ja tämä kompetenssi muuntuu ja kehittyy lukemisen aikana. Lukemisprosessin aikana lukija muodostaa hypoteeseja, joita teksti edelleen muokkaa johonkin suuntaan tai jopa hylkää ja korvaa uusilla hypoteeseilla. Hylätyt hypoteesit voivat kuitenkin vaikuttaa lukijan tulkintaan. (Rimmon-Kenan 1999, 149 – 150, 154.)

1.2 Mauri Sariola

Paras tietolähde kirjailija Mauri Sariolan elämästä ja tuotannosta on kirjailijan nimeä kantava seura Mauri Sariola -seura ry. Mauri Sariola -seura, perustettu marraskuussa vuonna 1995, on riippumaton yhdistys henkilöille ja yhteisöille. Se on Suomen Kirjailijanimikkoseurat ry:n jäsen. Seura toimii aktiivisesti keräten ja tallentaen Mauri Sariolan elämään ja teoksiin liittyvää tietoa. Seuran jäsenlehteä on julkaistu vuodesta 1996 ja nimi oli alun perin *Ampiaiskesä*, mutta vuodesta 2006 lähtien nimenä on ollut Mauri Sariolan seurassa.

Mauri Sariola on kirjoittanut romaanien lisäksi suuren määrän novelleja ja jännityskertomuksia, joita on julkaistu eri lehdissä. Monet näistä julkaisuista on aikojen kuluessa lopetettu ja kertomukset ovat jääneet unohduksiin, eivätkä ole lukijoitten saatavilla. Sariola-seuran intendentti Matti Nummenpää on koonnut ja toimittanut osan näistä unohduksiin painuneista kertomuksista kirjaan *Laulu seis, sanoi Susikoski* (2014). Lehtijutuissaan Sariola käytti salanimiä Esko Laukko, Simo Hurtta, Simo Arra ja Simo-Auli Arra, joka on anagrammi hänen omasta nimestään. Monissa tarinoissa on päähenkilönä etsiväkomisario Leo Olavi Susikoski, jolle ilmenee uusia piirteitä romaaneihin verrattuna. Tarinoissa seikkailee myös toinen poliisimies, komisario Mela, joka ei esiinny yhdessäkään romaanissa. Tarinoita jää vielä paljon julkaisematta ja seuran tavoitteena onkin jatkaa kertomusten keräämistä ja julkaisemista.

Mauri Sariolasta ei ole julkaistu elämäkertaa kirjana. Sariola oli eläessään ahkera päiväkirjan kirjoittaja. Näistä päiväkirjamerkinnöistä Reijo Ikävalko on toimittanut kaksi kokoelmaa *Parempi kertarutina kuin ainainen kitinä* (1986) ja *Hyvästi, Sammatin kuu* (1987). Edellinen kokoelma kattaa ajanjakson kevästä 1968 kesään 1970 ja jälkimmäinen kesästä 1970 lähelle kirjailijan kuolemaa 1985. Merkinnät eivät kuitenkaan avaudu helposti, vaikka osaa niistä toimittaja koittaa tulkita ja selittää. Sisällöllisesti julkaistut päiväkirjamerkinnät käsittelevät enimmäkseen kirjojen kirjoitus- ja julkaisuprosesseja sekä teosten vastaanottoon liittyviä kommentteja.

Mauri Aukusti Sariola syntyi 25.11.1924 Hattulassa, jossa hänen isänsä toimi kansakoulun johtajaopettajana. Elämä pienessä sivukylässä, uskonnollisessa ja isänmaallisessa yhteisössä arvostetun opettajaperheen nuorimmaisena muovasi nuoren Maurin maailmankuvaa porvarilliseksi ja perinteiseksi. Aikuisena hän kuitenkin antoi julkisuuteen rehvakkaan ja rempseän mielikuvan, ja suurista tuloista huolimatta hän toisinaan ajautui rahavaikeuksiin. Hänen mieliharrastuksiaan olivat shakki, historia ja matkailu. Myös uhkapelit, lotto, skottiviski ja yöllinen sähkeiden lähettäminen luetaan hänen paheellisiksi intohimoikseen. Sariola asui ja työskenteli Helsingissä, mutta kirjoitti merkittävän osan teoksistaan huvilallaan Sammatin Enäjärvellä. (Mauri Sariola -seuran kotisivut, 25.10.2016.)

Oppikoulun viimeinen lukiovuosi jäi kesken 1943, kun Mauri joutui sotaan suoraan rintamalle. Ylioppilaaksi hänet julistettiin sota-ajan käytännön mukaisesti ilman ylioppilaskirjoituksia keväällä 1943. Tämän jälkeen Mauri Sariola suoritti aliupseerikoulun Radiopataljoonassa Helsingin Santahaminassa ja sai siirron Äänislinnaan (Petroskoihin) Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan alaiselle radioasemalle. Upseerikoulun hän läpäisi viimeisellä sodanaikaisella kurssilla 59 Niinisalossa heinä–marraskuussa 1944. Sariola ehti palvella vielä Lapin sodassa lyhyen aikaa ja kotiutettiin keväällä 1945. Hänet ylennettiin vänrikiksi reservissä 1948 ja luutnantiksi 1982. Sotakokemukset ovat jättäneet syvän vaikutuksen ja kunnioituksen sotaveteraaneja kohtaan, joka näkyy hänen teoksissaan ja kannanotoissaan. (Mauri Sariola -seuran kotisivut, 25.10.2016.)

Syksyllä 1945 Sariola aloitti lainopin kandidaatin opinnot Helsingin yliopistossa. Välit sukulaisten kanssa kiristyivät vuonna 1948 Maurin tuhlailevan rahankäytön vuoksi ja opinnot jäivät kesken. Opintojen kariuduttua “vaellusvuosinaan” Mauri teki monenlaisia töitä ympäri Suomea metsä- ja tietöistä kansakoulun opettajan sijaisuuksiin. Alkuvuodesta 1956 hän pääsi ensimmäiseen ja ainoaan vakituiseen työhönsä Helsingin Sanomiin oikeussalitoimittajaksi, jota työtä uudistamalla eteni nopeasti toimituksen päälliköksi. Hän erosi tehtävästä 1964 keskittyäkseen päätoimiseksi kirjailijaksi. (Mauri Sariola -seuran kotisivut, 25.10.2016.)

Sariolan ensimmäinen romaani *Laukausten hinta* julkaistiin vuonna 1956. Lehtiin kirjoituksia ja novelleja Sariola alkoi kirjoitella jo 1944. Uusia aiemmin kirjaamattomia saattaa vieläkin löytyä. Sariola oli hyvin tuottelias kirjailija ja omalla nimellään hän julkaisi yli 80 romaania ja muuta teosta. Salanimellä Esko Laukko hän julkaisi vuosina 1966–1974 yhdeksän dekkariromaania. Muina salaniminä Sariola on käyttänyt ainakin nimiä Simo-Auli Ilmari Arra, Simo Arra ja Simo Hurtta. Salanimillä tai ilman hänen tuotannostaan löytyy lisäksi useita novelleja, matkakertomuksia, radiokuunnelmia ja tv-käsikirjoituksia. Sariola on kääntänyt suomen kielelle ainakin kahdeksan merkittävää romaania ja jopa lastenkirjoja. Hänen omia romaanejaan on käännetty omien sanojensa

mukaan 17 kielelle 12:ssa eri maassa. Kuuluisin Sariolan salapoliisiromaanien hahmo on rikostarkastaja Leo Olavi Susikoski. Useassa romaanissa toistuvat myös asianajaja Matti Viima ja toimittaja Aarre Kuusama. (Mauri Sariola -seuran kotisivut, 25.10.2016.)

Kirjailijaurallaan Sariola arvosti eniten tunnustusta, jonka hän sai Ranskassa 1969, kun hänelle luovutettiin Prix du Roman d'Adventure -palkinto parhaasta ulkomaisesta käännösdekkarista tuona vuonna. Palkittu teos oli *Un printemps Finlandais* eli *Lavean tien laki*. (Saraluoto, luettu 25.10.2016.)

Suomen Rikospoliisien liitto myönsi Sariolalle tunnustuspalkinnon vuonna 1961 asiallisesta ja asiantuntevasta otteesta poliisityön kuvaamisessa. Poliisityön ymmärtämisessä on mitä ilmeisemmin auttanut Sariolan toiminta oikeusjutuista ja rikoksista kirjoittavana lehtimiehenä. (Yle Elävä Arkisto, 3.11.1961.)

Ensi kertaa viihdekirjailijalle myönnetyn valtion yksivuotisen apurahan Sariola sai vuonna 1979. (Saraluoto, luettu 25.10.2016; Mauri Sariola -seuran kotisivut, 25.10.2016.)

Mauri Sariola kuoli leikkauksen jälkeisiin komplikaatioihin 9.8.1985 Helsingissä 61 vuoden ikäisenä. Hän ei ehtinyt nauttia valtion taiteilijaeläkkeestä, joka oli hänelle samana vuonna myönnetty. (Mauri Sariola -seuran kotisivut, 25.10.2016.)

2 Rikoskirjallisuuden tyyllilajit

Rikoskirjallisuuden luokittelut ja alalajit eivät näytä olevan vakiintuneita. Julian Symons (1986, 13–15) sanookin heti kirjansa *Murha! Murha! Salapoliisikertomuksesta rikosromaaniiin* alussa, etteivät ”ankarat luokitukset” toimi käytännössä, eivätkä ne tee oikeutta niille kirjoille, joita ne kuvaavat. Määrittelyt sopivat parhaiten sotien välisen ajan, ns. kulta-ajan salapoliisitarinoihin. Yläkäsitteeksi Symons määrittelee sensaatiokirjallisuuden, johon hänen mukaansa kuuluvat kaikki teokset, jotka käsittelevät sensaatiomaisesti väkivaltaisia aiheita.

Rikoskirjallisuudessa lajien tutkiminen on kuitenkin hedelmällistä, koska rikoskirjallisuudessa kuvastuu hyvin aikakautensa hallitseva moraali ja se, miten kirjailijat suhtautuvat poliisiin ja rikolliseen, rikokseen ja rangaistukseen. Myös se seikka, että annetaan yleisölle sitä, mitä se haluaa, pitää rikoskirjailijat tietoisina ihmisten mieltymyksistä ja yhteiskunnan muutoksista. Muutosten seuraaminen on useimmiten tiedostamatonta, kirjailija vain huomaa ajattelevansa samalla tavalla kuin suurin osa lukijakuntaansa. Tämä on yksi viihdekirjallisuuden vaikutustapa esittää moraalisia tai yhteiskunnallisia kannanottoja. (Symons 1986, 211–212.)

Arvas ja Ruohonen (2016) määrittelevät rikoskirjallisuuden kertomukseksi, jossa pääasiallinen toiminta sisältää asiantuntijana toimivan tutkijan yrityksiä ratkaista rikos ja saada rikollinen tuomittavaksi. Rikos voi olla murha tai muu yritys tuhon tai vahingon aiheuttamiseksi. Arvas ja Ruohonen siteeraavat Peter Nusseria, joka tekee kahtiajaon rikoskirjallisuuteen ja rikolliskirjallisuuteen. Rikolliskirjallisuus käsittelee rikoksen syntyä, vaikutusta ja merkitystä tekijän sisäisistä lähtökohdista sekä yhteisön kannalta eli itse rikos suunnitelmalla ja toteutuksena on teoksena keskeisenä sisältönä. Tällä määrittelyllä voidaan rikollisromaaniksi lukea esimerkiksi Dostojevskin *Rikos ja rangaistus* vuodelta 1866. Rikoskirjallisuudessa puolestaan keskiössä ovat ne toimenpiteet, joilla syyllinen pyritään paljastamaan ja saamaan rangaistavaksi. Arvas ja Ruohonen korostavat, että rikoskirjallisuuden alalajien määrittely on tarkoitushakuista, eikä mitään määrittelyä voi pitää itsessään oikeana tai vääränä. Oleellisia ovat käsitteet,

niiden suhteet ja valittu näkökulma. Rikoskirjallisuuden kuten muunkin populaarikirjallisuuden lajit pyrkivät erottumaan toisistaan ja genren erot nähdään suhteessa toiseen genreen. Vaikka peruslinjoista ollaan yhtä mieltä, eri tulkintojen rajat vaihtelevat. Myös ”valtavirtaromaanit” ovat saaneet rikosromaanien ominaisuuksia, joten raja rikos- ja muun kirjallisuuden välilläkin saattaa olla epämääräinen. (Arvas & Ruohonen 2016, 9; 14–16.)

Seuraavissa alakappaleissa kerään Paula Arvaksen ja Voitto Ruohosen (2016), Julian Symonsin (1986) ja George N. Doven (1982) määrittelyjä rikoskirjallisuuden lajeista ja tutkin mihin rikoskirjallisuuden genreen Sariolan rikosetsivä Susikosken sijoittuu.

2.1 Salapoliisiromaani, arvoitus- ja palapeliidekkari

Arvas ja Ruohonen (2016, 19–21) määrittelevät salapoliisiromaanin rikosromaaniksi, jossa rikoksen selvittämiseen osallistuu yksityisetsivä eli salapoliisi eli dekkari. Salapoliisiromaani kirjallisuuden lajina syntyi 1800-luvun alussa yhdessä modernin poliisilaitoksen kehityksen ja viihdelehdistön yleistymisen kanssa. Ensimmäisenä klassikkona pidetään vuodelta 1841 Edgar Allan Poen kertomuksia *Rue Morguen murhat*, jossa salapoliisi C. Auguste Dupin selvittää älynsä avulla kahden naisen murhat.

Poen luoman salapoliisitarinan malli alkoi levitä 1850- ja 1860-luvuilla Britanniassa ja Yhdysvalloissa keskiluokan vaurastumisen ja lukutaidon lisääntymisen myötä. Kiinnostusta lisäsivät myös poliisien ja etsivien ammattikuntien kehittyminen. Salapoliisinovelleja ja -tarinoita alettiin julkaista lehdissä. Ne olivat yleensä avoimen väkivaltaisia, mutta saavuttivat suuren suosion etenkin nuorison keskuudessa. Näissä ns. penny dreadfulissa (”pennyn pelottava”) pidettiin rikollista yleensä romanttisena sankarina ja poliisia tyhmänä tai turmeltuneena. (Symons 1986, 53–55.) Poen mallissa rikoksia ratkoo jalosukuinen harrastelija. Kirjailijat Emile Gaboriau (1833–1873) ja Wilkie Collins (1824–1889) loivat uudenlaisen etsivän mallin, jossa rehellinen ammattilainen tutkii rikoksia viattomien suojelemiseksi. Uusi etsivän malli kuvaa

yhteiskunnan muutosta ja mallia alettiin kyseenalaistaa vasta Dashiell Hammetin ja Raymond Chandlerin hard boiled -dekkareissa. (Symons 1986, 73.)

1800-luvun kahtena viimeisenä vuosikymmenenä salapoliisitarinoiden julkaisukanavaksi muodostuivat laajalevikkiset aikakauslehdet. Nämä tarinat eivät olleet edelleenkään kovin korkeatasoisia, mutta laadukkaampia kuin aikaisemmin julkaistut penny dreadfulit. Uusi tulokas englantilainen Sir Conan Arthur Doyle (1859–1930) jatkoi menestyksekkäästi tätä salapoliisiromaanin kehitystä Sherlock Holmes -sarjallaan. Doyle sai mahtumaan muutamaan tuhanteen sanaan rikoksen ja salapoliisin taitojen avulla löytyneen ratkaisun. Kolme vuosikymmentä rikoskirjallisuuden muotona olikin novelli. (Symons 1986, 82–84.) Dove (1986, 47) nimittää tämän aikakauden dekkareita Poe–Conan-koulukunnaksi.

Tyyllilajin kulta-ajaksi nousivat 1920–30-luvut, jolloin maailmanmaineeseen nousivat Agatha Christie, Dorothy L. Sayers, John Dickson Carr ja S.S. Van Dine. Heidän suomenoksiaan ilmestyi Suomessakin runsaasti. Suomessa salapoliisitarinoita alettiin julkaista lehdissä käännettyinä jatkokertomuksina jo 1880-luvulta lähtien. Ensimmäiset suomen kielellä kirjoitetut salapoliisikertomukset kirjoitti Rikhard Hornanlinna vuonna 1910. Seuraavana vuosikymmenenä ilmestyi muutama salapoliisitarina, joista merkittävimpinä lienevät Jalmary Finnen salapoliisiromaanit *Verinen lyhty* (1928) ja *Kohtalon käsi* (1929). Vielä 1930-luvulla kotimaisiin salapoliisiromaneihin suhtauduttiin vähättelevästi. Arvostuksen puutteen vuoksi tarinoita julkaistiin salanimellä, ja suurin osa 1930-luvun rikoskirjallisuudesta julkaistiin novelleina. Tämän aikakauden tuotteliain kirjailija lienee Martti Löfberg, joka kirjoitti salanimellä M. Levä ja Marton Taiga novelleja komisario Kairalasta. Suomessa salapoliisiromaanin kultakausi sijoittuu 1930-luvun loppuun ja 1940-luvun alun sotavuosiin. Tällöin kustantamot julkistivat jopa salapoliisiromaanien kirjoituskilpailuja, mikä osaltaan nosti tämän genren arvostusta. Vuonna 1938 voitokkaan käsikirjoituksen kirjoitti Mika Waltari ja hänen komisario Palmunsa on muodostunut suomalaisen salapoliisikirjallisuuden klassikoksi. Vuonna 1938 ilmestyi Waltarin *Kuka murhasi rouva Skrofin* ja vuonna 1940 *Komisario Palmun erehdys*. Salapoliisitarinoiden valtavirrasta poiketen näissä tarinoissa rikoksia ratkoo

ammattipoliisi. Yksityisetsiviä ja amatöörisalapoliiseja Suomessa ei useinkaan nähty. (Arvas & Ruohonen 2016, 45–46.)

Vuosina 1940–1945 julkaistiin toistasataa kotimaista rikosromania tai kertomuskokoelmaa. Tuotteliaimpia tämän ajan kirjailijoita olivat Vilho Helanen, Olavi Tuomola, Rudolf Rikhard Ruth alias H.R. Halli, Aarne Haapakoski alias Outsider, Kaarlo Nuorvala ja Kaarlo Erho. Myös naisdekkaristeja löytyy, mm. Kirsti Porras ja Helvi Erjakka. Vilho Helanen hallitsi rikoskirjallisuuden kenttää Rauta-sarjallaan aina kuolemaansa 1952 asti. Tämän jälkeen seurasi kymmenen vuoden hiljaiselon kausi, jolloin suomalaisia salapoliisiromaaneja ei paljoakaan julkaistu. Uusi kirjoituskilpailu järjestettiin vuonna 1962. (Arvas & Ruohonen 2016, 47–49.) Rikoskirjallisuuden kenttä oli siis kohtalaisen tyhjä ja tämän tyhjiön täytti Mauri Sariola vuonna 1956 romaanillaan *Laukausten hinta*. Tästä alkaa komisario Susikosken tarina, joka jatkuu kirjailijan kuolemaan 1984 asti. Hosiaisluma mainitsee *Kirjallisuuden sanakirjassaan* tässä yhteydessä, että sotien jälkeen “alan ehdoton valtiass” on Mauri Sariola. (Hosiaisluma 2003, 816). Sariolan aikakausi sijoittuu arvoitusdekkarin kultakauden loppupuolelle ja uudenlaisen rikosromaanin, poliisiromaanin, syntysijoille. Työssäni tutkin, kumpaan genreen Mauri Sariolan Susikoski-dekkarit sijoittuvat, arvoitus- eli palapelidekkareihin vai poliisiromaaneihin.

Palapelidekkarin ideana on esittää lukijalle oikeat johtolangat, mutta samalla huijata lukijaa tekemään niistä väärät johtopäätökset (Arvas 2009, 25). Salapoliisiromaanin logiikka pitää olla moitteeton ja uskottava. Salapoliisikirjailija ja kirjallisuuden tutkija Ronald A. Knox esitteli vuonna 1924 arvoitusdekkarin perussäännöt. Niiden perusteella hyvässä dekkarissa syyllisen tulee esiintyä teoksessa jo varhain, eikä rikoksen ratkaisemiseen liittyviä vihjeitä saa pimittää lukijalta. Myöskään mitään ylläluonnollista tai tuntematonta, esim. tuntemattomat myrkyt tai ennalta arvaamattomat sattumat, ei saa oikeaoppisessa dekkarissa esiintyä. Myöskään salapoliisi itse ei saa ilmetä syylliseksi. (Arvas & Ruohonen 2016, 28). Symons (1986, 128) sanoo tällaisten sääntöjen olevan pelin sääntöjä, samanlaisia kuin esimerkiksi kriketin säännöt. Pelaajina ovat vastakkain kirjailija ja lukija. Pelaajat tietävät säännöt, ja sääntöjen rikkominen on sopimatonta.

Symons (1986, 166) on pohtinut haittapuolia tarkasta sääntöjen noudattamisesta. Hänen mukaansa kulta-ajan salapoliisikirjallisuus alkoi vähitellen eristää itseään elävästä elämästä. Henkilöt alkoivat muodostua niin ontoiksi, ettei heissä ollut mitään lukijaa koskettavaa. Täysin keinotekoisessa maailmassa ei löytynyt pienintäkään samaistumismahdollisuutta, joten tarinat muuttuivat merkityksettömiksi. Symons ei näe 1920–1930-lukujen kulta-aikaa rikoskirjallisuuden pääväylänä vaan sivutienä, joka päättyi umpikujaan.

Ruohonen (2008, 127–128) ottaa esille pahuuden näkökulman määritellessään arvoitusdekkarin olemusta. Arvoitusdekkarissa poliisi tai etsivä toimii järjestyksen palauttajana tilapäisessä yhteisön rauhan häirintätilanteessa eli murhassa. Ruohonen siteeraa englantilaisen kirjallisuudentutkija W.H. Audenin vuonna 1948 ilmestyneestä esseestä ”Ruumis pappilan puutarhassa” ajatusta, jonka mukaan rikos on rikos Jumalaa ja yhteisöä vastaan. Mitä ”paratiisillisemmassa” paikassa rikos tapahtuu, sitä suurempi ristiriita yhteisöön syntyy. Poliisi tai salapoliisi toimii yhteisön eheyttäjänä ja huolehtii, että rikollinen saa rangaistuksen ja uhri hyvityksen, vaikkakin kuolemansa jälkeen. Pahuus konkretisoituu siis aina yksilöön ja on näin ollen yhteisön hallittavissa ja kontrolloitavissa. Yleistäen sanoen arvoitusdekkareissa etsivät ja poliisit ovat hyviä. Poliisit ovat kuitenkin hitaampiälyisiä selvittämään rikoksia kuin nokkelat etsivät.

2.2 Hard boiled eli kovaksikeitetty dekkari

Rikoskirjallisuuden kulta-ajan hyvän maun sääntöjen noudattamisen katkaisi ns. kovaksikeitetty dekkari, joka syntyi 1920-luvun alkupuolella Yhdysvalloissa (Symons 1986, 208.) Tämän lajin teokset pyrkivät aikoinaan realistisempaan näkemykseen kuin arvoitusdekkarit. Tapahtumat sijoittuvat rähjäiseen ympäristöön, ja etsivä on lakoninen, kova ja kyyninen yksityisetsivä. Hän käy yhden miehen sotaa suurkaupungissa rehottavaa rikollisuutta ja korruptiota vastaan. Etsivät saattavat käyttää itsekin laittomia keinoja. Henkilögalleriaan kuuluu uutena lisänä petollinen nainen, femme fatale. Etsivän suhtautuminen naisiin on kaksijakoinen, toisaalta naiset ovat haluttavia ja toisaalta vaarallisia. (Arvas & Ruohonen 2016. 54–62.)

Kovaksikeitetyssä rikosromaanissa yksilöllisen pahuuden rinnalle nousee myös yhteisöllinen pahuus. Tyypillinen kovaksikeitetyn dekkarin motiivi on “korruptoitunutta pikkukaupunkia täydellisesti hallussaan pitävä turmeltunut perhe”. Tällöin etsivä edustaa hyvää ja poliisi pahaa ja kieroutunutta. Vaikka etsivä toimii joskus lainkirjaimen vastaisesti, hänen perusmotiivinaan on korkeampi moraali, kuin yhteisön valtaapitävillä. Etsivän moraali ei petä, vaikka hän joutuisi ottamaan toimeksiantoja rikollisilta. Tällöinkään hän ei kavalla ja petä toimeksiantajaansa, vaan osoittaa muilla keinoin rikollisille heidän pahuutensa. (Ruohonen 2008, 126.)

Kovaksikeitetty dekkari syntyi Yhdysvalloissa, ja sen kuuluisimpia edustajia ovat Dashiell Hammet ja Raymond Chandler. Dove (1986, 47) nimittää hard boiled dekkareita Hammet–Chandler-koulukunnaksi. Arvas ja Ruohonen (2016, 58–59) ovat löytäneet tästä tyyliuunnasta omanlaistaan energisyyttä, joka ilmenee slangi-ilmaisuissa ja lakonisissa letkauksissa ja herjoissa. Tämä on omiaan synnyttämään kylmyyttä väkivallan kuvauksissa. Kovaksikeitetystä yksityisetsivästä kirjoitettiin moraalinen voittaja ja ”myyttisen amerikkalaisen villin lännen sankarin uusi hahmo”.

Suomessa sota-aika toi ennen näkemättömän tilauksen viihdekirjallisuudelle, koska muuta viihdykettä ei ollut. Sisällöllinen muutos tapahtui heti sodan jälkeen 1945, jolloin arvoitusdekkarin loiston päivät alkoivat heiketä. Romaanien etsivät ja päähenkilöt joutuivat enemmän mukaan yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, joista kerrotaan ja kommentoidaan. Myös sotakokemukset suodattuivat kirjallisiin teoksiin, mikä näkyy vielä 1950-luvun lopulla aloittaneella Mauri Sariolallakin. (Arvas 2009, 27–28.) Vilho Helanen jatkoi suosittua *Rauta*-sarjaansa 1950-luvun alkuun asti. Arvas ja Ruohonen (2016, 75–77) määrittelevät Helasen romaanit sekoitukseksi kovaksikeitettyä ja arvoitusdekkaria. Sen sijaan varsinaista kovaksikeitettyä rikoskirjallisuutta alkoi ilmestyä Suomessa vasta 1960–1970-luvuilla, kun kioskeissa alettiin myydä halpoja sarjakirjoja. Näitä olivat mm. *Ilves*-, *Manhattan*- ja *Puuma*-sarjat sekä *Jerry Cotton* -lehti. Vuonna 1962 järjestetyn salapoliisiromaanikilpailun voitti Jorma Napola teoksellaan *Ruuvikierre*, jonka sankari on ”sukkelasanainen” yksityisetsivä Jaakko Piira. 1970-luvulla tämän genren piirissä maininnan arvoisia ovat myös Matti Kokkonen ja Totti Karpela. Vasta

1980-luvulla kovaksikeitetty dekkari rantautui suomalaisen kirjallisuuden valtavirtaan, kun Reijo Mäki julkaisi ensimmäisen Jussi Vares -dekkarinsa *Moukanpeli* vuonna 1986. Muita kovaksikeitetyn genren luokkaan kuuluvista kirjailijoista Arvas ja Ruohonen mainitsevat nykykirjailijoista Markku Ropposen, Wexi Korhosen ja Ari Paulowin. Kovaotteisia naisetsiviä Suomesta ei löydy muita kuin Leena Lehtolaisen Hilja Ilveskero *Henkivartija*-trilogiassa.

Kovaksikeitetty rikoskirjallisuus sisältää myös sävyltään synkän ja pessimistisen noir-kirjallisuuden. Suomessa tähän lajiin voidaan laskea kuuluvaksi Tauno Kaukosen romaani *Klaani* vuodelta 1963 ja Pentti Kirstilän *Jäähyväiset rakkaimmalle* vuodelta 1977. Uudempaa noiria ovat kirjoittaneet edellä mainittu Markku Ropponen, Antti Tuomainen ja Tapani Bagge. Arvas ja Ruohonen näkevät suomalaisessa noir-kirjallisuudessa erityispiirteen kyvyssä tuntea myötätuntoa rikollisia kohtaan, mikä ei varsinaisesti noir-kirjallisuuteen kuulu. (Arvas & Ruohonen 2016, 79–82.)

2.3 Poliisiromaani

Poliisiromaani on klassista salapoliisiromaania realistisempi ja kuvaa, miten ammattipoliisi selvittää rikoksia. Tämän genren teoksista löytyy kiinnostavia kuvauksia monenlaisista juonista ja tapahtumista, arvoituksista, takaa-ajoista, psykologisista oivalluksista, vaikkakin realistisesti poliisin työ ei ole näin vauhdikasta (Symons 1986, 275). Toinen maailmansota oli vedenjakaja kultakauden salapoliisiromaanien ja poliisiromaanien välillä. George N. Dove (1982, 9) laskee poliisiromaanin (=police procedural) ensimmäiseksi klassikoksi Lawrence Treatin *Vas in Victim* vuodelta 1945. Arvas ja Ruohonen (2016, 87, 93–95) mainitsevat yhdeksi varhaisimmista edustajista Hillary Waugh'n romaanin *Last seen wearing* (Nähty viimeksi pukeutuneena) vuodelta 1952. Siinä kuvataan poliisin tutkintamenetelmiä ja perustyötä realistisesti. Klassikkoasemaan on noussut Georges Simenonin *Maigret*-romaanisarja vuodesta 1931 alkaen. Simenon toi rikosromaneihin psykologisen otteen, jossa ymmärretään sekä rikoksen tekijää että uhria. Maigret-tyylissä arvoituksellista ainesta ja väkivallan kuvausta on suhteellisen niukasti. Kerronta on rauhallista pitäytyen psykologisissa ja sosiologisissa

näkökulmissa. Maigret-tyyliä edustavat 2000-luvulla mm. Italiaan sijoittuvat etsiväkomisariorit Andrea Camillerin Salvo Montalbano ja Donna Leonin Guido Brunetti.

George N. Dove (1982, 2–5, 47) on kirjassaan *The Police Prosedural* määritellyt poliisiromaanin ominaisuuksia. Poliisiromaani on koottu mysteerin tai arvoituksen ympärille. Mysteeriä tutkii ammattipoliisi yleensä tiimityönä käyttäen normaaleja poliisin toimintarutiineja. Tutkiva poliisi on sankari vain tämän kyseisen tapauksen tutkinnassa ja vain tässä kirjassa. Päähenkilöpoliisilla saattaa olla vastine oikeassa elämässä. Poliisi tutkii kaikki rikokset, jotka hänen tehtäväkseen annetaan, koska tutkiminen ja rikollisten kiinni saaminen on hänen työtään. Poliisi käyttää tietolähteinään ihmisten kuulusteluja ja laboratoriotuloksia. Epäiltyjä henkilöitä voidaan seurata ja heidän toimiaan tarkkailla. Kirjailijan on siis tiedettävä paljon poliisin arkipäivän työstä, jotta uskottavuus säilyy.

Dove (1986, 35–37) vertaa poliisiromaanin poliiseja ja kulta-ajan etsiviä. Tällaisia poliisiromaaneihin liitettyjä sankaripoliiseja ovat mm. Gaboriaun M. Lecoq, Simenonin Jules Maigret, Jamesin Adam Dalgliesh. Tämän tyyppiset hahmot ovat lähellä kulta-ajan arvoitusdekkarin sankareita. Erona on se, että kulta-ajan sankaripoliisi ratkaisee mysteerin yksin, poliisiromaanissa sankaripoliisin apuna toimii tiimi käyttäen normaaleja poliisitoiminnan rutiineja. Sankaripoliisi saapuu yleensä tapahtumapaikalle, vasta kun muut päätekijät ja tapahtumat on esitelty. Kulta-ajan etsivä yleensä sattuu olemaan tapahtumapaikalla oikeaan aikaan. Poliisiromaanin sankari ei ole säkenöivän kuuluisa, mutta hänellä useissa teoksissa alkaa olla kiinnostusta taiteisiin, lukemiseen ja yleisesti sivistykseen. Myös mielikuvituksen määrä on kasvanut verrattuna kulta-ajan poliisiin. Dove (1986, 50) erottelee vielä Great Policeman -lajin, jossa poliisi nousee ohi tiiminsä mysteerin ratkaisijaksi, eikä kunnia lankea koko tiimille.

Suhtautumisessa väkivaltaan poliisiromaani on lähempänä kovaksikeitettyä dekkaria kuin kulta-ajan arvoitusdekkaria. Väkivalta on molemmissa dekkarilajeissa läsnä kaikkialla. Poliisin työ on yksi vaarallisimmista. Poliisi ei kuitenkaan muutu kovaksikeitetyn etsivän kaltaiseksi brutaaliksi ja korruptoituneeksi, vaan säilyttää luotettavuutensa ja moraalinsa. (Dove 1986, 44–45.)

Ruohonen (2008, 140) puhuu tässä yhteydessä modernista rikosromaanista. Lajityypillisesti olennaisinta arvoitusdekkarissa on arvoitus ja kovaksikeitetystä rikosromaanissa syyllisyys. Modernissa rikosromaanissa lajityypillinen piirre on osallisuus. Ruohonen ottaa esimerkiksi Matti Yrjänä Joensuun Harjunpää-romaanit, joissa rikoksen osapuolina ovat kaikki mahdolliset tahot eli tekijä, uhri, tutkija ja yhteiskunta. Syyllisyyden ja vastuun kysymykset ovat entistä monimutkaisempia ja vaikeampia ratkaista eettisesti ja moraalisesti. Lukija joutuu mukaan osalliseksi yhteiskunnalliseen kehukseen. Loppu viimein moraalinen ratkaisu jää lukijalle ja parhaimmassa tapauksessa romaani herättää yhteiskunnallista keskustelua.

Ruotsissa 1960-luvulla tätä tyyliisuuntaa alkoi edustaa suomalaisille hyvin tuttu Sjöwallin ja Wahlöö'n komisario Beck. Kymmenosainen *Romaani rikoksesta* -sarja on yhteiskuntakriittinen ja ajankohtainen aikakautensa uusvasemmistolaisessa keskusteluympäristössä. Se irtisanoutuu täysin taantumuksellisesta ja porvarillisesta kartanotyylistä. (Arvas & Ruohonen 2016, 101–102.) Suomessa yhteiskuntakriittistä ja realistista rikosromaaniperinnettä edustaa edellä mainittu Matti Yrjänä Joensuun 1980-luvulla ilmestynyt komisario Timo Harjunpää. Timo Harjunpään etsivähahmo oli Suomessa aivan uutta. Hän eroaa edeltävistä poliisihahmoista siinä, että hän mietiskelee ”elämää suurempia” asioita ja ymmärtää elämän raadollisuuden, muttei kyynisty ja muutu välinpitämättömäksi, vaikkei pysty pahaa maailmasta poistamaan. Aina tulee uusi tehtävä, jossa Harjunpää näkee elävän ja kärsivän ihmisen. Ihmiset eivät ole hänelle tapauksia tai tilastoyksiköjä, vaan yhteiskunta konkretisoituu monimutkaiseksi vyyhdeksi, jossa ei näytä olevan voittajia. (Ruohonen 2008, 145.)

Arvas ja Ruohonen (2016, 116–118) mainitsevat, että Suomessa poliisiromaanin ensi askeleita ottivat Marton Taiga komisario Kairalalla ja Mika Waltari komisario Palmulla. Näissä on kuitenkin enemmän arvoitusdekkarin piirteitä kuin poliisiromaanin. Ensimmäiseksi realistisia poliisiromaanin piirteitä omaavaksi kirjailijaksi he nimeävät Hugo Nousiaisen, jonka romaani *Yöpäivystäjät. Kuvaus Helsingin yöelämästä* ilmestyi vuonna 1949. Teos on osin dokumentaarinen ja sisältää poliisin työn kuvausta työtään tekevien poliisien näkökulmasta. Nousiainen jäi kuitenkin vähän tunnetuksi kirjailijaksi.

Sotien jälkeisenä aikana arvoitusdekkari oli edelleen rikoskirjallisuuden valtalaji ja vuosina 1940–1950 ilmestyi runsaasti kevyesti kirjoitettuja arvoitusdekkareita. ”Toisen kerran ja kestävästi” suomalainen poliisiromaani alkoi Mauri Sariolan aloittaessa Susikoski-sarjansa vuonna 1956 romaaneilla *Laukausten hinta* ja *Rotat pois laivasta*.

Seuraavina vuosina komisario Susikoskesta kertovia romaaneja ilmestyi lähes vuosittain, parhaimpina kaksi aina vuoteen 1984 kaiken kaikkiaan 33 nidettä. Arvas ja Ruohonen (2016, 120) sanovat Sariolan komisario Susikosken olevan arvoitusdekkarien tapaan ylihistoriallinen hahmo, joka ei ensimmäisten teosten jälkeen vanhene, muutu tai kehity. Kuuluuko Susikoski siis arvoitusdekkareihin? Samalla sivulla Arvas ja Ruohonen ottavat esiin myös Susikoski-kirjojen *femme fatale* –tyyppiset naiset. Kuuluuko Susikoski siis *hard boiled* –dekkareihin? Työssäni osoitan, millaisen pioneerityön Sariola teki poliisiromaanin kehittämisessä Suomessa ja että Susikoski kuuluu poliisihahmona ja yhteiskunnallisena ajankuvana poliisiromaaneihin.

3 Rikosetsivä Leo Olavi Susikosken henkilokuva

Viihdekirjallisuudessa keskeisenä elementtinä on sankari, joka tärkeän tehtävän suorittaakseen pystyy selvittämään esteet ja voittamaan vaarat. Sankaruus tarinatyyppinä voidaan jäljittää aina vanhoihin myytteihin asti. Kuten monissa kirjallisuuden lajeissa myös poliisiromaanissakin on muotoutunut tietty kaava, jota kirjailijat käyttävät ja lukijat osaavat odottaa. Tämä kaava toistuessaan riittävän usein ruokkii itse itseään, eikä välttämättä ole totuuden mukaista poliisin toimintaa. Poliisiromaanin peruskaavana on, että sankari ei ole yleisesti ottaen sankari, vaan tietty poliisi on riittävän kykenevä nousemaan sankariksi tässä tietyssä tarinassa. Seuraavaksi tarkastelen poliisiromaanin ja etsiväpoliisin ominaisuuksia George N. Doven (1986, 112) jaottelun pohjalta. Doven jaottelussa poliisi on arkinen henkilö (The Ordinary Mortals), joka tekee kiittämätöntä työtä (The Thankless Profession) aikaa vastaan (The Tyranny of Time) keräten moninaisia johtolankoja (The Fickle Breaks), mutta nauttien oman ammattikuntansa solidaarisuudesta (The Tight Enclave). Tutkin sopiiko Mauri Sariolan etsiväkomisario Susikoski tähän kaavaan.

3.1 Etsivä on arkinen henkilö

Doven (1986, 114 –116) mukaan poliisiromaanin kaava vaatii poliisin ominaisuuksilta arkipäiväisyyttä. Poliisin työ täyttyy päivittäisistä rutiineista, jotka eivät vaadi suurempaa mielikuvitusta. Työ on totista puurtamista, eikä sitä kevennetä huumorilla. Poliisi noudattaa tarkkaa järjestelmällisyyttä tutkimuksissaan, ei kuitenkaan liian innokkaasti, vaan tekee sen, mikä on työksi annettu. Tästä syntyy paradoksi, koska eihän liian tavallinen henkilöhahmo puurtamassa rutiineissaan ole lainkaan kiinnostava. Tarinan kiinnostavuus vaatiikin, että päähenkilöksi nousevan poliisin on oltava tässä nimenomaisessa tarinassa lahjakas, etevä ja omata mielenkiintoisia ominaisuuksia. Seuraavassa määrittelen Leo Olavi Susikosken ominaisuuksia, jotka tekevät hänestä poliisiromaanin genreen sopivan mielenkiintoisen etsivähahmon.

Sariolan rikosromaneja on luokiteltu milloin arvoitusdekkareiksi, milloin

poliisiromaaneiksi. Arvoitusdekkarin sankari on ylihistoriallinen hahmo, joka ei ensimmäisten teosten jälkeen vanhene, muutu tai kehity. Arvas ja Ruohonen (2016, 120) sanovat Mauri Sariolan etsivän Olavi Susikosken olevan tällainen arvoitusdekkarin ylihistoriallinen muuttumaton sankari. Jatkossa osoitan Susikosken seuraavan tiiviisti aikaansa ja muuttuvan 28 vuoden aikana nuoresta komisariosta rikostarkastusosaston arvostetuksi päälliköksi. Teokset seuraavat tiiviisti ilmestymisvuotensa ajankuvaa. Kuvaava kommentti löytyy Tarja Halosen haastattelusta *Mauri & me* -lehdessä (1/2016, 4), kun Halonen oli lukenut Sariolan *Minä, Olavi Susikoski* -romaanin ennen Kouvolan Dekkaripäivien juhlapuhujaksi ryhtymistään. Halosen mukaan teos oli ollut ”jännä aikamatka”, ja se oli kuvannut mukaansatempaavasti aikansa ilmiöitä. Paitsi että ajankuva muuttuu, muuttuvat myös Susikosken näkemykset ja mielipiteet maailmasta. Se, mikä on pysyvää, on rikos ja rikollisten saattaminen vastuuseen teoistaan.

Leo Olavi Susikoski on *Leivätön pöytä on katettu* -kirjassa vuodelta 1958 hieman yli 30-vuotias. Vuoden 1959 *Susikoski ottaa omansa* -romaanissa Susikoski on 32-vuotias, joten hänen syntymävuotensa on noin 1927.

Yksinäinen asunto oli kolmekymmentäkaksivuotiaan poikamieskomisarion mielestä alkanut iltojen pimetessä tuntua omituisen tyhjältä. (*Susikoski ottaa omansa*, 208; *tästä eteenpäin SOO.*)

Susikoski ikääntyy kirjojen myötä ja vuonna 1982 *Susikoski sulhaspoikana* -teoksessa hän on noin 55-vuotias eli myös seuraavan katkelman perusteella syntymävuosi olisi 1927.

Toimistoon astunut mies oli pitkä, harmaasilmäinen ja mustatukkainen. Kapeat haukankasvot olivat sileäksi ajellut ja katse tyynen tarkasteleva. Iältään tulija oli jossain 50 – 60 välillä. Asu oli tyylikäs ja hillitty; kädenpuristus jäntevä.
– Susikoski. (*Susikoski sulhaspoikana*, 143; *tästä eteenpäin SS.*)

1980-luvun rikostarkastaja Olavi Susikoskesta heijastuu jo ”viranomaisen kokemus ja arvovalta” (*Susikoski sulhaspoikana*, 104). Hän on kookkaampi kuin muut kollegansa, mikä osaltaan korostaa hänen arvoasemaansa työyhteisössä. Susikoskella on harmaat silmät, musta taipuisa tukka vielä vanhanakin ja hyvät valkoiset hampaat eli hän on kaikin

puolin miellyttävän näköinen. Häneen voi helposti samaistua tai ihastua. Huomioitavaa on, ettei hänen ulkonäkönsä vaadi erityisiä toimenpiteitä, hän on luonnollisesti komea. Myös käytöksensä on luontevaa ja tilanteisiin sopivaa.

- [...], Mikkolasta tuntui, että kookkaampi heistä vaikutti jotenkin tutulta.
– Susikoski, esittäytyi pitkä mies. Hän hymyili reippaasti valkein hampain.
– Keskusrikospoliisista. (Leivätön pöytä on katettu, 33; tästä eteenpäin LP.)

Sarjan edetessä Susikoski etenee urallaan komisariosta Keskusrikospoliisin rikostarkastajaksi ja esimieheksi. Tästä johtuen palkka nousee ja asunto vaihtuu isommaksi ja arvostetummalle alueelle Helsingissä. Vielä 1950-luvulla Susikoski asuu Helsingissä Herttoniemen kaupunginosassa kerrostalon kaksiossa. Asunnosta ei kerrota yksityiskohtia, mutta tämä asunto sisältää erikoisuuden, autotallin.

Vilkaistessaan kelloaan komisario totesi, että virka-aika keskusrikospoliisissa oli jo tunti sitten loppunut. Tämän havaitessaan komisario päätti ajaa suoraan asunnolleen Herttoniemeen. [...] Perille saavuttuaan komisario ajoi autonsa talliin ja nousi kolmannessa kerroksessa sijaitsevaan kaksioonsa. Tuskin hän oli ehtinyt heittää hattunsa naulakkoon ja istuutua nojatuoliin kaivelemaan savuketta suuhunsa, kun pöydälle sijoitettu puhelin alkoi päristä. (Laulu seis, sanoi Susikoski: 57; tästä eteenpäin LS.)

1959 ilmestyneessä *Susikoski ottaa omansa* -romaanissa Susikoski asuu kerrostalossa kaksiossa Pohjois-Haagassa. Myös tässä talossa on autotalli, josta Susikoski peruuttaa harmaan Mercedeksensä. Erityisesti kirjailija kuvailee komisarion olohuoneen ”laajan kirjahyllyn”, jossa on eri aloilta teoksia tarkasti ryhmiteltyinä. Laaja kirjasto tuohon aikaan edustaa paitsi sivistyneisyyttä, myös varakkuutta.

Alahyllyillä oli metrikaupalla lainopillista ja muuta ammattikirjallisuutta, [...]. Eräällä hyllyllä oli pelkästään meriromaaneja, [...]. Matkakirjat olivat erikseen toisella hyllyllä ja kaunokirjallinen puoli oli järjestetty aakkosjärjestykseen tekijöiden nimen mukaan. (SOO 208.)

1970-luvun alussa Susikoski muuttaa Helsingissä Eiraan Laivurinkadulle. Virkauralla nousun myötä Susikosken asunto muutetaan arvostetummalle asuinalueelle. Myös Sariolan varsinainen työkammio, ”Bunkkeri”, sijaitsi Helsingissä Ullanlinnan

kaupunginosassa, Laivurinkadun ja Vuorimiehenkadun kulmauksessa (Mauri Sariola - seuran kotisivut, 25.10.2016).

Autoni varastettiin vain viisi minuuttia sitten osoitteesta Laivurinkatu 35. Sininen Volvo, tyyppimerkki 544, vuosimalli 1967. (LS, 25–26.)

Susikoski pukeutuu aina tyylikkäästi ja muodikkaasti. Vuonna 1958 hän käyttää päällystakkina ajanmukaista raglanhihaista trenssiä (LP, 137). Hän huolehtii vaatteidensa siisteydestä ja siitä, ettei mikään repsota huolimattomasti.

Komisario veti päällystakkinsa vyön soljen paikoilleen ja koetteli pienellä kädenliikkeellä, ettei vyö ollut takaa kierossa. (LP, 136.)

1970-luvulla pukeutumisen muodikkuus ja tyylikkyys säilyvät. *Enkeli lumessa* -romaanissa vuodelta 1975 Susikosken päällystakki on vihreä ja wieniläiskuosinen, puku “ei lainkaan keikaileva”. Susikoski alkaa lähestyä viidenkymmenen ikävuoden rajapyykkiä ja pukeutumisessa näkyy myös varakkuus. Alla olevassa katkelmassa mainitaan Björn Weckströmin suunnittelemat kalvosinnapit. Björn Weckström on korutaiteilija, joka tunnetaan Lapponia Jewelrylle tekemistään veistoksellisista koruista. Weckströmin tunnetuin luomus lienee Avaruushopea-sarjan kaulakoru Planetaariset laaksot, joka nähtiin 1977 Tähtien sota -elokuvan loppukohtauksessa prinsessa Leian kaulalla. Vuonna 1971 Weckström sai Pro Finlandia -mitalin. (Hakusana Björn Weckström, luettu 14.10.2016; www.lapponia.com, luettu 14.10.2016). Björn Weckströmin kädenjäljen maininta kalvosinnapeissa on ajankuvaa parhaimmillaan.

[...] rikostarkastaja yllä oleva puku oli selvästi muodinmukainen, mutta ei lainkaan keikaileva. Edessä oli enää yksi nappi, joista ylimmäinen oli kiinni. Hihansuun neljä nappia olivat myös pudonneet kahdeksi; housut olivat lantion kohdalta ryhdikkäät ja lahkeet vain tämän ikäiselle herrasmiehelle sopivasti levinneet.

[...] Värejä pelkäämättömänä hän oli uskaltanut pukea ylleen syklaaminpunaisen paidan, jonka kaulus hohti puhtauttaan. Leveä, rohkeasti viirutettu solmio oli sidottu sentilleen ja soikeissa, kohokuvioiduilla muotoilla kalvosinnapeissa näkyi Björn Weckströmin kädenjälki.

(*Enkeli lumessa* 1975, 34; tästä eteenpäin EL.)

Susikosken elintavat ovat ominaisia perheettömälle miehelle. Hän hakee helppoutta arjen askareisiin käyttämällä palveluita eli syömällä ravintoloissa ja ostamalla leipää leipomosta. Palvelun pitää olla laadukasta ja kodikasta.

Tässä kodikkaassa pikku kahvilassa tunnettiin rikostarkastaja Olavi Susikoski hyvin. Hänellä oli eräitä piintyneitä vanhanpojan tapoja. Joka aamu hän tuli ennen työhön menoaan ja osti kaksi sämpylää. Ne pantiin pussiin ja tämä pitkä harmaasilmäinen, siviilipuvussa esiintyvä korkea-arvoinen poliisiupseeri otti ne mukaansa. Toisen sämpylän sisällä piti olla makkaraa ja toisen juustoa. Lisäksi sämpylöitten piti olla tuoreita, ehdottomasti samana aamuna leipomosta tuotuja. (LS, 24.)

Työajallaan Susikoski syö tavallisissa ravintoloissa tai kuppiloissa tavallista, mutta hyvää arkiravintolaruokaa. Tällöin hän ei paljoa ehdi piitata ruoan koostumuksesta, vaan miettii työasioitaan keskittyneesti. Jälkiruoaksi komisario valitsee yleensä kahvin.

Tuokion kuluttua komisario pisteli poskeensa hyvännäköistä sipulipihviä, mutta tuskin ajatteli mitä söi. Hän oli ulkonaisesti hajamielisen näköinen mutta sisäisesti hyvin keskittynyt. (LP, 93.)

Jos ravintolassa sattuu olemaan miellyttävää seuraa tai vanhoja tuttavvia, Susikoski osaa myös nauttia ruoasta. Hän on ainakin jo 1980-luvulla kasvisten ja eksoottisen ruoan ystävä. Tuttavat, joita Susikoski tapaa ravintoloissa tai muissa tilaisuuksissa, ovat oman aikansa tunnettuja henkilöitä. Alla olevassa katkelmassa voi huomata ajankuvauksena autokoulunomistaja Ensio Itkosen, joka muistetaan 1970-luvulta liikennevalistusta edistävästä televisio-ohjelmistaan.

Vuorimiehenkadulla sijaitseva Grilli Casetta oli erittäin viehättävä pikku paikka, jossa valmistettiin hyvää ruokaa. Sisään astuttuaan Susikoski näki heti vanhan tuttavansa, autokoulunomistaja Ensio Itkosen. Tämä aterioi nautiskellen ja lautasella oli herkulliselta näytävä annos.

[...]

Susikoski vilkaisi listaa. Hänen silmiinsä sattui heti Kanton shop suey. Vesi kihosi kielelle. Kanaa ja porsaanlihaa hapanimelässä soijakastikkeessa. Bambunversoja, pavunituja, kaalia, herkkusieniä, purjosipulia. Hintakin vanhaan tapaan ihan kohtuullinen. Kun samaan hintaan sai eturuuaksi salaatin, patonkia vapaasti ja vielä kahvin, rahantunteva Susikoski katsoi pöydästä noustessaan tehneensä hyvät kaupat. (Ison kalan katiska, 164; tästä eteenpäin IK.)

Ystävien seurassa iltaisin myös jälkiruoka on parasta laatua. Alla olevassa katkelmassa erityisenä jälkiruokana tarjotaan ”Tukiaisen leivos”. Tekstistä selviää myöhemmin, että nimitys on vuorineuvos Lauri Tukiaisen keksimä ravintola Savoyssa.

Hetimiten selvisi, mikä oli ”Tukiaisen leivos”. Pöytään ilmestyivät kahvin lisäksi laakeat, korkeajalkaiset lasit. Niissä oli hunajanväristä nestettä jäämurskan kera. Hunajalta juoma hiukan maistuihin. Saattoi Susikosken makuaimumuksen mukaan olla Drambuie Liqueuria. (SS, 29.)

Susikoskella ei ole perhettä. Hän kuitenkin ajattelee kateellisena perheellisiä miehiä ja erityisesti miehiä, jotka ovat ajautumassa avioliittoon. Avioliitto on miehelle vapautus yksinäisyydestä ja helpotus arjen rutiineista. Vaimo tekee asunnosta kodin ja myös kotona kotiruokaa. Ihannevaimo on Susikosken ajatuksissa aina sievä pullantuoksuinen kotirouva. Vuoden 1958 romaanissa *Leivätön pöytä on katettu* Susikoski kolmikymppisenä miehenä hieman kadehtii kollegaansa maalaisnimismiestä, jolla on sievä sihteeri.

Pahuksen sievä tyttölapsi, Susikoski mietti melkein kateellisena, [...]. Nimismiehen suuren virkatalon hieman autiolta vaikuttavat huoneet tulisivat luultavasti pian saamaan hieman lisäväriä, kun naisellinen käsi ryhtyisi ripustamaan ryijyjä seinille ja levittelemään mattoja lattioille. (LP, 52.)

Susikoskella on silmää kauniille naisille. Hän itse pitää yllä korkeaa moraaliala, eikä flirttaile sanan varsinaisessa merkityksessä naisten kanssa. Kolmekymppisenä hän tutustuu Lapin matkallaan lentokoneessa nuoreen naiseen teoksessa *Revontulet eivät kerro*.

Susikoski huomasi jälleen kerran sen seikan, että uuteen ympäristöön suuntautuva matka saa samaan päämäärään matkustavat vapautumaan virallisesta kankeudesta ja luo eräänlaisen samassa veneessä istumisen välittömän ilmapiirin. (Revontulet eivät kerro, 31; tästä eteenpäin RK.)

Nainen on hammaslääketieteen opiskelija, joten ei kovin paljoa kolmekymppistä miestä nuorempi, mutta Susikoski kokee itsensä vanhaksi ja maailmaa nähneeksi. He kuitenkin syövät ja viettävät yhdessä iltaa tunturihotellissa. Häveliäästi molemmat menevät omiin

huoneisiinsa. Yöllä Susikoski painiskelee mustasukkaisuuden tunteissa, koska kuulee, että joku menee neidin huoneeseen. Aamulla neiti löydetään kuolleen.

Komisario oli kahden vaiheilla. Uteliaisuus kehotti häntä raottamaan ovea, mutta hienotunteisuus pidätteli. Ei kai tässä nyt oltu mitään täysihoidelaitoksen muijia, jotka vaanivat oviensa avaimenreistä pahansuovasti sitä syntiä, mitä he itsekin pohjimmaltaan olisivat mielellään tehneet. (RK, 77.)

Usein hän kokee kateuden tunteita tavasta, miten muut miehet osaavat keskustella ja olla luontevasti naisten seurassa.

Mikäpä Mikkolalla oli ollessa; kuherteli kansliassaan kurvikkaan neitosen kanssa, kirjoitti joskus nimensä ajokortin tai aseenkantoluvan alle, [...] (LP, 53.)

Vuosien vieressä Susikoski pohdiskelee usein vaimon hankintaa, mutta ei ryhdy aktiivisesti toimeen. Vaatimukset ovat ilmeisen kovat. Edellä mainitsin, että Susikoski ihailee muiden miesten pullantuoksuisia sieviä kotirouvia. Itse hän näyttää arvostavan koulutettuja ja virkaurallaan eteneviä naisia, ja käy ravintolassa illallisella vain tällaisten naisten kanssa. Kohta 50 vuotta täyttävänä teoksessa *Enkeli lumessa* (1975) Susikoski joutuu tekemisiin naispuolisen lääkärin Magdalenan kanssa. Magdalena on älykäs, kaunis ja aatelissukua. Susikosken ajatukset menevät sekaisin kuin teinipojalla hänen nähdessään Magdalenan ensimmäisen kerran. Kirjan loppusanoissa ovat tunteet jo seestyneet ja Susikoski osaa käyttäytyä herrasmiehen tavoin. He illastavat ravintola Savoyssa, joka nuukan Susikosken mielestä on turhan kallis paikka, mutta hän haluaa tarjota Magdalenalle parasta.

[...] Kyllä sillä [rikostarkastajan palkalla] poikamies istui yhden illan Savoyssakin. Mikäli tässä enää kauan poikamiehenä pysyttäisiin...

[...]

Hyväntuulisesti hymyillen Susikoski tokaisi:

- Tehkää hyvin, tohtori de la Chapelle. Parempi kerta rutina kuin ainainen kitinä.
(EL, 223.)

Susikoski on vuosien ja kirjojen saatossa edennyt poliisipäälliköksi. Rikostutkijan ammatti ei kuitenkaan ole hänelle kutsumus, mutta tuottaa tyydytystä ja ammatillista

omanarvontunnetta. Dove muistuttaakin, että sankaripoliisi yleensä ajautuu ammattiinsa (Dove 1986, 115). Keski-ikäisenä 55-vuotiaana Susikoski miettii oman elämänsä kulkua useaankin otteeseen kirjassa *Susikoski sulhaspoikana* (1982). Susikoski saa kutsun hyvän ystävänsä best maniksi. Ystävä on taloudellisesti menestynyt ikämies, joka aikoo avioitua nuoren naisen kanssa ja nauttia eli tuhlaa omaisuutensa. Susikoski on 1980-luvulla jo viisikymppinen. Kun ystävä esittelee suurellisia suunnitelmiaan, Susikosken ajatuksissa pikkuisen läikähtää oma eletty elämä, ja olisiko sen voinut elää toisin.

[...] Omakohtaisesti Susikoski ei muistanut koskaan pysähtyneensä miettimään, viihtyikö hän työssään tai oliko hän oikealla uralla.

Olihan se tässä sujunut.

Ainakaan esimerkiksi tänään ei ollut mitään valittamista. [...] Jopa työasiat – harvinaista kyllä – olivat tältä päivältä levollisessa järjetyksessä. (SS, 28.)

Susikosken silmiin oli syttynyt pieni kimmellys.

Hän oli perin säästäväinen mies, eikä koskaan olisi menetellyt noin. Tuskin hän olisi osannut edes henkisesti syttyä toverinsa lailla. Mutta maalla oli aina mukava katsella, kun merellä myrskysi. Tuntui suorastaan pahuksen virkistävältä kuulla, että maailmassa oli vielä miehiä, jotka kunnon sysäyksen saatuaan uskalsivat pistää oikein tosissaan tuulemaan. (SS, 41.)

Poliisiromaanien etsivät eivät yleensä puhu opinnoistaan, eikä niillä ainakaan ylpeillä. Vähitellen etsivien taiteelliset ja kulttuuriset harrastukset ovat alkaneet nousta esille tuomaan kiinnostavuutta henkilöhahmoon (Dove 1986, 117.) Susikoski sopii poliisiromaanin etsiväksi, koska hän on sivistynyt ja kielitaitoinen. Hän osaa sujuvasti saksaa, jota vielä 1950-luvulla opiskeltiin kouluissa enemmän kuin englantia. Susikoski pitää klassisesta musiikista ja tunnistaa saksankieliset sanat operetista *Viktoria ja hänen husaarinsa*. Hän tietää myös kyseisen kohtauksen juonen kulun, mikä ei tässä tarinassa lupaa hyvää uhriksi joutuneen nimismiehen kanslistin, neiti Reinilän paranemiselle.

Valppain silmin odottava pitkä mies vaikutti sivistyneeltä ja sairaanhoitaja toisti potilaan sanat niiden alkuperäisessä muodossa:

- Reich mir zum Abschied noch einmal die Hände... Tuota hän toisti, vaikka en ymmärräkään...

Susikoski käänsi heti, samalla kun hänen mielessään vihlaasi ilkeästi:

- Ojenna minulle jäähyväisiksi vielä kerran kätesi... (LP, 81.)

Susikoski latelee sujuvasti myös latinankielisiä sanontoja, joita kollegat eivät yleensä ymmärrä. Hän ei kuitenkaan halua pröystäillä oppineisuudellaan tai tehdä siitä numeroa. Päinvastoin hän vähättelee tietomääräänsä ja kertoo mieluummin huonosti menneistä opiskelukurssistaan kuin huippusaavutuksistaan.

- Aberratio ictus, mutisi Susikoski. - Se on suomeksi harhaisku. Ja sana alkaa, piru vie, tuntua sopivalta. Ilmankos olin aikanaan lentää rikosoikeuden tentistä pellolle, kun kysyttiin, mikä se on, jos A aikoo ampua B:n ja osuukin C:hen... (LP, 126)

Ranskan kielessä Susikoskella on vaikeuksia eli kielen käyttötaito ei ole täysin sujuvaa, mutta ilmeisesti riittävää kevyeen keskusteluun. Hän tuntee kongressimatkoiltaan vaikutusvaltaisia virkamiehiä, mm. ranskalaisen Interpolin pääsihteerin Monsieur Cremieuxin. Tälle Susikoski osoittaa virka-apupyynnön, jonka kääntää ranskaksi kollega tuomari Helvi Ahonen. Cremieux vastaa kohteliaasti englannin kielellä, koska hän on havainnut, ettei Susikosken ranskan kielen taito ole ”niitä parhaimpia”.

[...] ja pääsihteerin oli kongressissa havainnut, ettei Susikosken ranskankielentaito ollut niitä parhaimpia. Englannista rikostarkastaja sitä vastoin sai vaivattomasti selvän [...]. (Aina roiskuu kun rapataan, 501; tästä eteenpäin AR.)

Kirjallisuuden lukeminen kuuluu Susikosken harrastuksiin. Hän keskustelee sujuvasti mm. Mika Waltarin Johannes Angeloksesta ja muistaa kirjasta sitaatteja.

Myös Susikoski oli kirjansa lukenut. Hän siteerasi suoralta kädeltä:

- ”Ajan ja paikan kahleista irtautuneena minä palaan kerran tähtiruumiissani tähän kaupunkiin. Mutta sinä Muhammed, sinä et koskaan palaa!” (SS, 36.)

Myös kuvataide on Susikosken sydäntä lähellä. Hän tunnistaa hyvän taiteen ja osaa keskustella niin taiteilijoista kuin taidesuunnista. Teoksessa *Susikoski sulhaspoikana* (1982) Susikoski näyttää tietämyksensä Hugo Backmanssonin tauluista. Hugo Backmansson (1860–1953) oli suomalainen taiteilija, joka maalasi 1900-luvun puolella Tangerin ja Marokon matkojen inspiroimia maalauksia (hakusana Hugo Backmansson, luettu 14.10.2016.)

Kun teollisuusneuvos oli huomannut, että rikostarkastajan katse oli hipaissut avaran arvokkaasti kalustetun pääjohtajanhuoneen seinille ripustettuja tauluja, Oskari Kalm osoitti niistä suurikokoisinta ja kysäisi:

- Tunnetteko, kenen työ?

Vastaus oli suhteellisen helppo. [...]

- Hugo Backmansson, totesi Susikoski. - Maalattu ilmeisesti hänen Pohjois-Afrikan kaudellaan vuosisadan alussa.

[...]

- Taiteesta me voisimme puhua pitempäänkin. Mutta... (SS, 148–149.)

Myöhemmin samaisessa kirjassa selviää, että Susikoski käy taidenäyttelyissä. Hän ei kuitenkaan tuo aktiivisesti esiin harrastustaan, vaan vähättelee tietämystään taiteen alalta.

Susikoski keskeytti heti:

- Missä?

- Taidetalossa. Se on Viiskulmassa.

- Tiedän paikan. Kävin siellä viimeksi Edelfelt-näyttelyssä. Sivumennen sanottuna myös teollisuusneuvos Kalm esitteli minulle taidetta. Oli kai ihan aikeissa laulaa minut suohon. Mutta selvisin minä jotenkuten siitä kuulustelusta. Mutta mitä siitä. (SS, 156.)

Kolmanteen Susikoski-romaaniin asti sankari polttaa piippua. Lapin matkalla *Revontulet eivät kerro* –kirjassa (1957, 7 ja 36) piipun sytyttäminen ja piipputupakan tarjoaminen kollegalle mainitaan parikin kertaa. Piipun polttaminen ei ehkä sopinutkaan trendikkään ja vaurastuvan poliisimiehen imagoon, joten kirjailija vaihtaa Susikosken polttamaan savukkeita. Neljännessä kirjassa *Leivätön pöytä on katettu* vuodelta 1958 Susikoski polttaa Milton-savukkeita.

Hän [...] otti empien, kömpelöin sormin vastaan Susikosken tarjoaman Miltonin. Kun komisario tarjosi hänelle vielä tulenkin, [...] (LP, 45.)

Kolmen valtakunnan vainaja –teoksessa (1971, 101) Susikoski polttaa Marlboroja, jonka mainoksissa esiintyi yksi monista miesyleisöön vetoavista karskeista hahmoista, Marlboro-mies, villin lännen karjapaimen. Lännenmyyttiin keskittynyt kampanja ”Marlboro Country” käynnistettiin vuonna 1963. Karskin miehen maine olisi sopinut hard boiled –dekkarin sankarille, mutta Sariola säilyttää ikääntyvän Susikosken tyylin arvostettuna poliisikomisariona ja vaihtaa 1980-luvulle tultaessa Susikosken polttamaan

Colt-merkkistä tupakkaa. Colt lanseerattiin markkinoille 1964 (Hakusana tupakkamerkit, luettu 27.10.2016).

Tupakointi liittyy Susikosken tapaan pohdiskella ja mietiskellä. 1982 ilmestyneessä *Susikoski sulhaspoikana* –kirjassa on tyypillistä rauhallista mietiskelyä savuketta sytyttäessä.

Kääntämättä päätään, silmäillen lehmuksien katveessa olevaa apteekkirakennusta kuin sen arkkitehtuuria mietiskellen hän sytytti vaiteliaana Coltin. (SS, 111.)

Susikoski ei käytä alkoholia päihtymykseen asti. Kun muut nuoret viettävät railakasta opiskelijaelämää, Susikoski keskittyy lähinnä opiskeluun, eikä tuhlaa rahaa huvituksiin. Nuorena opiskeluaikanaan hän toimii mm. järjestysmiehenä osakunnan vappujuhliissa. Tämä käy ilmi, kun pitäjän nimismies muistelee, missä hän on Susikosken tavannut. Susikoski muistaa hyvin, miten hän heitti tulevan nimismiehen ulos juhlista.

- Sinä tulit kerran vappuna päissäsi möykkäämään Hämäläis-osakunnan tanssiaisiin. Minä olin järjestysmiehenä ja paiskasin sinut sieltä ulos.
Aataminomena Mikkolan kurkussa hypähti. (LP, 34.)

Tämän esittäytymisen jälkeen Susikoski suhtautuu hieman ivallisesti Mikkolan selvityksiin tapahtuneesta rikoksesta, jossa maatilan isäntä on löydetty etsintöjen jälkeen raa'asti surmattuna. Töykeys tarttuu myös Susikosken kollegaan Rekolaan, joka saa kommentillaan Mikkolan nolostumaan. Susikoski unohtaa oitis äskeisen moraalisen paheksuntansa ja yrittää ritarillisesti tukea Mikkolaa ja ehdottaa sinunkauppoja.

Vuonna 1958 Susikoski kovan työpäivän päätteeksi rentoutuu ja rauhoittaa itseään Meukow-konjakilla. Saman rikostutkimuksen yhteydessä, kun nimismieskollega osoittautuukin syyttömäksi, miehet keskustelevat uudesta epäilystä ravintolassa yötä myöten konjakkilasien ääressä.

Yö oli nukuttu hotellissa, sillä kenelläkään ei konjakkien jälkeen ollut halua ajaa autoa. Aamulla he olivat palanneet Mikkolan virkataloon, [...]. (LP, 161.)

Autot tuovat Susikoski-kirjoihin selvää ajankuvaa, ja Sariola itsekin oli kiinnostunut uusista autoista. Susikosken auto on aina aikakauteen sopiva ja nimenomaan Susikosken asemaan ja tilipussiin sopiva. *Leivätön pöytä on katettu* -teoksessa vuodelta 1958 Susikoski ajaa vaaleanharmaalla Mercedeksellä. Sivulla 137 selviää, että auto on “melkein uusi”. Auto on hieman liian hieno komisarion toimenkuvaan ja palkkaan nähden, sen hän tietää itsekin.

Mercedes-Benz W120 ja W121 ovat Mersun keskikokoisia henkilöautomalleja, jotka ovat saaneet lempinimen "ponttooni". W120 -sarjaiset tunnetaan mallinimillä 180. (Hakusana Mercedes-Benz, luettu 15.10.2016.)

http://www.autowiki.fi/index.php/Mercedes-Benz_W120

Susikoski joutuu usein vaivautuneena selittämään, miten on pystynyt sellaisen auton hankkimaan. Selitys on yksinkertainen ja lyhyt: hän on saanut sen puoli-ilmaiseksi sedältään, joka on lääkäri.

– On. Äläkä, jumalauta, vain ala ensin kehua, miten hieno vaunu se on, ja sen jälkeen päivitellä miten poliisimiehellä voi olla varaa ostaa tällainen. Olen kuullut sellaisia juttuja liikaakin ja mainitsen vain lyhyesti, että sain tämän sedältäni puoli-ilmaiseksi. Hän on lääkäri ja osti mahtavaa tomumajaansa varten isomman. (LP, 41.)

Susikoski sietää kateellisten panettelun, koska nauttii suuresti ajamisesta hienolla autolla. Yleensä hän laittaaakin “menoon vauhtia”.

Kaupunkiin oli matkaa yli neljäkymmentä kilometriä, mutta Susikoski ajoi sen puolessa tunnissa. (LP, 80.)

Auton merkki vaihtuu 1970-luvun alussa Volvoksi, jopa tyyppimerkki ja vuosimalli mainitaan vuonna 1973 Katso-lehdessä julkaistussa novellissa. Volvo on tuolloin jo 6 vuotta vanha. Anekdoottina mainittakoon, että rekisterinumerolla AKM-45 ei löydy rekisteröityä autoa (tarkistettu 4.11.2015 autorekisterikeskuksen tietokannasta).

Autoni varastettiin vain viisi minuuttia sitten osoitteesta Laivurinkatu 35. Sininen Volvo, tyyppimerkki 544, vuosimalli 1967. (LS, 25-26.)

Hänen autonsa Rekisterinumero oli AKM 45. (LS, 30.)

Volvon PV544-mallista tuli yksi menestyneimmistä ralliautoista 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa. (Hakusana Volvo 544, luettu 4.11.2015.)

<http://www.volvocars.com/fi/tietoa-volvosta/yrityksemme/historia/klassikkomallit/15-pv544> (4.11.2015)

1970-luvulla Susikosken autoksi vaihtuu Saab. *Enkeli lumessa* -teoksessa vuodelta 1975 Susikoski lähtee mielelletään ajamaan Vaasaan syksyisen liukkailla teillä, koska “[h]änellä oli Saabissaan tuliterät nastarenkaat” (*Enkeli lumessa* 1975, 24). Teoksessa *Ison kalan katiska* vuodelta 1981 autona on edelleen Saab, ja nyt selviää myös auton väri ja malli: auto on marmorinvalkoinen Saab 99. Samainen auto mainitaan myös 1981 (s.120) ilmestyneessä *Susikoski sulhaspoikana* -teoksessa. Saabin valinta Susikosken autoksi sopii hyvin ajankuvaan, koska alunperin ruotsalaista Saabia alkoi valmistaa suomalais–ruotsalainen yhteisyritys Saab–Valmet Oy Uudessakaupungissa vuonna 1968. Seuraavana vuosikymmenenä 1970-luvulla Saab nousi Suomen autokannassa yhden prosentin osuudesta kahdeksaan prosenttiin eli Saabeja oli liikenteessä 95 000. Susikosken imagoon myös Saab sopii. Erityisesti malli 99 on isompi keskiluokan auto, joka mielleettiin edistykselliseksi turvavöiden ja turboahtimen vuoksi. (Hakusana Saab, luettu 15.10.2016.)

Susikosken oman Saabin lisäksi paikalla oli poliisiauto. (IK, 178.)

Marmorinvalkoinen Saab 99 kulki rauhallista vauhtia länteen. [...] Susikoski ajoi ja Hannele Elonen istui hänen vieressään. (IK, 211.)

Saab 99 on vuosina 1968–1984 valmistettu etuvetoinen henkilöautomalli, jota valmistettiin myös Uudessakaupungissa.

(http://www.autowiki.fi/index.php/Saab_99, luettu 8.11.2015)

Susikosken aikaan ei autoissa ollut navigaattoreita, mutta “Susikoski tunsu melkein kaikkien Etelä-Suomen kaupunkien asemakaavan [...] (LP, 80).

3.2 Poliisin kiittämätön ammatti

Poliisiromaanin poliisit ovat usein tyytymättömiä ja turhautuneita ammattiinsa. He puhuvat ammatin varjopuolista keskenään tai perheensä kanssa, mutta eivät valita ulkopuolisille. Turhautuneisuuden syynä on jatkuva, loputon taistelu rikollisuutta vastaan. Tätä taistelua on mahdoton kokonaan voittaa, mutta osavoitot tuovat tyydytystä ja jaksamista ammatissa. Myöskin taistelun hylkääminen johtaisi koko yhteiskunnan pahaan kaaokseen ja anarkiaan. Poliisi kokee olevansa yhteiskuntarauhan tuki ja turva, vaikka ei ole alunperin tällaiseen asemaan halunnut. Lehdistö ei tunnu ymmärtävän poliisin työtä ja vaatii mahdottomiakin tuloksia nopeasti. Poliisin työtä arvosteleva yhteisö ei ymmärrä poliisin työtä kahlitsevia sääntöjä ja työn vaarallisuutta. (Dove 1986, 119–120.) Tällaisia pohdiskeluja löytyy myös Susikoskelta. Hänellä ei ole vaimoa, ja päällikön asemassa hän ei voi alaisilleen kritisoida epäkohtia, joten Sariola antaa hänen ajatella ja kommentoida itseksensä.

Poliisimies ei toden totta etsi työtä, sitä on hänellä muutenkin tarpeeksi. Eri asia on sitten, jos hänet asianomaisessa järjestyksessä määrätään tutkimaan jokin tapaus.

Silloin siitä muodostuu 'hänen tapauksensa' ja silloin se pyritään selvittämään kynsin hampain, välittämättä useinkaan sen paremmin virka- kuin vuorokaudenajoistakaan. Tuloksia vaatii julkinen mielipide, sellaisia vaativat esimiehet ja tulosten saavuttamiseen piiskaa myös ammattimieheksi itsensä katsovan rikospoliisimiehen vastuuntunto, ehkä osittain kunnianhimokin. (MOS, 54.)

Susikosken kuulustelutavat ovat inhimillisiä ja ystävällisiä. Hän yrittää aina voittaa kuulusteltavan luottamuksen, eikä uhkaile tai käytä väkivaltaa. Kuulusteltavia ja myös kollegoita tällainen lähestymistapa hämmästyttää. Ensimmäisissä Susikoskissahan sodan ajan väkivaltaisuudesta on kulunut vasta kymmenisen vuotta. Susikosken metodi johtaa kuitenkin aina tuloksiin, koska kuulusteltavat rentoutuvat ja kokevat olonsa turvallisiksi. *Leivätön pöytä on katettu* -teoksessa (1958) Susikoski tarjoaa kuulusteltavalle tupakkaa ja saa sekä kuulusteltavan että nimismiehen ällistymään.

Pöyhösen ällistys näkyi hänen kasvoiltaan. Hän [...] otti empien, kömpelöin sormin vastaan Susikosken tarjoaman Miltonin. Kun komisario tarjosi hänelle vielä tulenkin, Pöyhösen vasta puhjennut epäily pukeutui sanoiksi:
- Onkos tämä jokin uusi kikka? Uhkailun jälkeen tarjotaan tupakat ja kaikki.
Mikkola liikahti vaivautuneesti. (LP, 45.)

Susikoski myös osoittaa hienotunteisuutta ja solidaarisuutta nimismiestä kohtaan, eikä näytä huomaavan kuulusteltavan piikkiä aiemmista uhkailuista.

Susikosken omakin rentous näkyy kuulustelutilanteissa. Hän hymyilee usein, mikä laukaisee kuulusteltavan puolustusasenteen. Varsinaisessa kuulustelussa hymy kuitenkin katoaa ja Susikoski on jämäkkä kuulustelija. Jos kuulusteltava alkaa valehdella tai vastaila ylimielisesti, Susikoski näyttää kovan puolensa.

- Te vastaatte kysymyksiin ja jätätte suunsoiton pois. Susikoski oli äkkiä menettänyt hyvän tuulensa. Hänen kasvonsa olivat muuttuneet koviksi ja ääni särähti kuivana. Hän ei ollut vihainen ainoastaan Pöyhöselle vaan koko jutulle. (LP, 49.)

Äskeinen suuttumus sai alkunsa, koska Susikoski luottaa omaan "rikostutkijan kouliintuneeseen vaistoonsa", mutta myös "logiikan ääneen" (LP, 48). Nämä kaksi

ajatussuuntaa taistelevat usein hänen mielessään totuudesta. Hyvä tutkija ei tunnu pärjäävän ilman “kouliintunutta vaistoaan”, ja se asetetaan hyvän etsivän kriteeriksi. Yleensä Susikoski saa yhdistettyä sekä vaiston että logiikan, siten että logiikka saa ylliotteen.

– Me olemme olleet monta kertaa väärässä, hän sanoi hiljaisesti. – Mutta nyt emme enää voi olla. Olen joskus kehunut vaistollani mutta tämän jutun yhteydessä lakannut siihen uskomasta. Mutta tosiseikat puhuvat timantinkovaa kieltä. (LP, 166.)

Joskus ammattimaisen rikostutkijan ajatuksiin työntyy myös taikauskoisia ajatuksia. Kun nimismiehen kanslisti neiti Reinilä sairaalassa houraillee saksankielisiä laulunsanoja, Susikoski ymmärtää, että operetti, josta laulu on, päättyy onnettomasti. Näiden kahden toisiinsa konkreettisesti todellisuudessa liittymättömän asian yhdistäminen tuo Susikosken mieleen kolkkoja puistatuksia. Taikauskoiset ajatukset hän kuitenkin karistaa mielestään arkirealismilla ja elämän pienillä nautinnoilla; tässä tapauksessa nauttimalla turvallisen autonsa hyrähdyksestä ja auringonpaisteesta.

Moottorin turvallinen hyrähdys ja ympärillä vallitseva kirkas auringonpaiste saivat komisarion piristymään. Hän katsoi miettineensä naurettavuuksia ja ohjasi autonsa ulos sairaalan portista. (LP, 82.)

Susikoski ei osaa luottaa naisiin. Hän kuvittelee naisella olevan ylimaallinen kyky saada mies valtaansa ja saada mies tekemään oman tahtonsa mukaan. Erityisesti jos nainen on kaunis. Susikoski joutuu kamppailemaan mielessään henkien taistelua ja kovettamaan itsensä, ettei vajoaisi naisten houkutukseen.

[...] Susikoski katseli hajamielisesti neitosen vartalonmukaisen villapaidan aaltoilua tämän kuunnellessa tarkkaavaisesti, suu hieman raollaan pankinjohtajan esitystä.

Vaikka Susikosken pää kihisi ajatuksia, sinne mahtui vielä eräs mielle. Hieman yli kolmikymmenvuotiaan poikamiehen luonto tuumiskeli hänessä juuri, että kalastuslaissa pitäisi kieltää moisten puseroiden tapaiset pyydykset, [...]. (LP, 104.)

Mitellessään katseellaan nuoren naisen puvun alta selvästi esiin työntyvää voimakasta povea ja vierekkäin ojennettuja suorja, pitkiä sääriä Susikoski raapaisi hengessään korvantaustaansa. Hänen mielessään häivähti joukko tummia, verhottuja mielikuvia. Tuo nainen näytti olevan sitä luokkaa, joka panee tavallisen miehen tekemään mitä vain. (LP, 59.)

Kuulustellessaan kaunista naista, Susikoski joutuu usein hämilleen ja suuttuu itselleen omista tunteistaan. Hän kuvittelee kauniilla naisilla olevan taka-ajatuksia, ja että nainen saa miehen tekemään ja uskomaan ihan mitä itse haluaa. Vallankin jos nainen kauneutensa lisäksi yrittää olla miellyttävä tai puhua kauniisti, ammatillisesti pätevä tutkija alkaa olla sekaisin ja tunnelma ei ole niin rento kuin hänen kuulustellessaan miestä.

– Te ette ole paha ihminen. [kuulusteltava nainen sanoo]

Susikoski selvitti uudelleen kurkkuaan. Hän tunsi mielentilansa epämääräisen sekavaksi.

[...]

Mitäs tämä oli? mietti susikoski. Hän oli muuttunut epäluuloiseksi. Monivuotisen rikostutkimustyön luoma skeptillisyyys nousi hänessä pinnalle. Komisario ei pitänyt hunajaisista sanoista, ja mikäli emännällä oli ollut tarkoituksena imartelulla saada tutkija myötämieliseksi, vaikutus olikin päinvastainen. (LP, 59.)

Erityisen hankalaksi kuulustelu muuttuu, jos nainen kertoo arkaluontoisia asioita. Susikoski tuntee suurta myötähäpeää ja moraalista paheksuntaa, kun puheenaiheeksi nousee seksi tai juorut. Susikoskella ei ole naispuolista apulaista, joten hänen on itse korvat punaisina kuunneltava, mitä naiset hänelle kertovat. Uteliaisuus ja työn vaatimus kuunnella arkojakin asioita työntävät syrjään hienotunteisuuden.

- [...] En halua olla tahditon, vielä vähemmän pahansuovan utelias. Totta puhuakseni olisin paljon mieluummin jossakin muualla kuin istuisin tässä nuuskimassa toisten ihmisten yksityisasioita.

[Seuraavalla 10 rivillä nainen kertoo olleensa sukupuolisuhteessa syytetyn kanssa käyttäen metaforaa “käydä rakennuksella töissä”.]

Puna naisen kasvoilla syveni, mutta hän pakottautui jatkamaan:

- Rakennuksella hän tarkoitti minua.

Susikoski oli kaivanut nenäliinan esiin ja niisti tarmokkaasti. Nainen jatkoi laimeasti [...]

(LP, 61.)

Vatsa pullollaan väkisin tarjottua kahvia ja olemus kurkkua myöten täynnä juoruja

oli Susikoski illan pimennettyä lähtenyt ajamaan takaisin kohti kirkonkylää. (LP, 69.)

Susikoski on tarkka mies, eikä ehdoin tahdoin antaudu vaaraan. Hän ei leiki sankaria kuolemaa uhmaamalla. Hänen tarkkuutensa ja kaiken huomioon ottava toimintatapansa näkyy hyvin katkelmasta, jossa Susikoski löytää metsäisellä tiellä polkupyörällä kaatuneen nimismiehen sihteerin loukkaantuneena. Tapaturma on taidokkaasti lavastettu murhayritys, mutta sitä ei Susikoski vielä tiedä. Tapaturman olisi voinut tässä vaiheessa tulkita onnettomuudeksi, mutta Susikoski suhtautuu siihen heti vakavasti jopa pelokkaasti. Kauhun tunnetta luo myös se, että samalla paikalla on juuri tapahtunut murha, jota Susikoski tutkii.

Nimetön kauhu lävisti hetkeksi komisarion olemuksen ja sai hänet tuijottamaan vaanien ympärilleen: Väijyikö tuolla pimeydessä, valonheittäjien loisteen ulkopuolella joku pirullinen paha voima, valmiina aina uusiin ja uusiin hirmutöihin...? (LP, 72.)

Myöhemmässä tuotannossa Susikoski joutuu kosketuksiin myös femme fatale -tyyppisten vaarallisten naisten kanssa. Teoksessa *Ne viulut vasta maksoi* (1983) tarinan keskiössä on uhkea nainen neiti Saara Maria Tallgren. Teoksessa *Susikoski sulhaspoikana* (1982) kovaksi vastustajaksi osoittautuu nainen apteekkari Olga Nummimaa. Olgan kanssa Susikoski joutuu fyysiseen taisteluun, Saara puolestaan joutuu pidätetyksi pitkällisen tutkinnan ja yhden ainoan todistajan löytymisen jälkeen.

Aina ei Susikoskikaan osaa kaikkeen varautua ja saattaa joutua rikollisen järjestämään ansaan. Teoksessa *Ison kalan katiska* (1981) ansaan houkuttelija on nainen. Vaistonsa ohjaamana Susikoski ottaa aseensa mukaan ja osaa ennakoida ja väistää häntä kohti ammutun laukauksen. Tästä hurjistuneena nainen yrittää lyödä Susikoskea atraimella. Väkivaltatilanteessa Susikosken on unohdettava hienotunteisuus naisia kohtaan ja tapeltava kuin mies miestä vastaan. Sariolan tappelevat naiset ovat yllättävän sitkeitä.

[...] Susikoski unohti kaiken hienotunteisuuden. Kun Hannele kohotti jättiläiskokoisen haarukan uuteen iskuun, Susikoski syöksähti jo häneen kiinni. Hurjistunein voimin hän viskasi neitosen sivuun kuin kintaan. (IK, 215.)

3.3 Ammattikunnan solidaarisuus

Poliisin työ on vaarallista ja vain kaikkien jäsenten yhteistoiminta auttaa luomaan turvallisuuden tunnetta. Poliisivoimat on vahva organisaatio, jossa solidaarisesti painetaan villaisella pienet rikkeet ja laiminlyönnit, eikä kollegaa syytetä. Kaverista ei välttämättä pidetä, mutta kaikkien kanssa tullaan toimeen. Myös sairauslomalla olevaa kollegaa tuetaan ja toivotaan hänen palaavan pian takaisin työhön. Pahinta mitä voi tapahtua on poliisin tappaminen. Tällöin valjastetaan kaikki mahdolliset voimat murhaajan kiinni saamiseksi, ja motiivina on enemmänkin kosto kuin oikeus. Myös poliisien ammattiyhdistys tuo turvaa arkipäivään. (Dove 1986, 121–125.) Myös Susikoskessa on nähtävissä vahva me-henki oman rikososastonsa väen kanssa, vaikka vapaa-aikaa hän ei työkavereiden kanssa vietäkään. Teoksessa *Enkeli lumessa* (1975, 18) Susikoski käy pelaamassa shakkia eläkkeellä olevan esimiehensä luona joka kuukauden kolmas perjantai. Tämä kollega oli aikoinaan opettanut Susikoskelle rikostutkinnan käytännön kuviot. Vielä vanhoilla päivillään tämä komisario Naali voittaa Susikosken shakissa, mikä hieman harmittaa Susikoskea, koska hän itsekin on hyvä pelaaja.

Hankalinta henkisesti Susikoskelle näyttää olevan se, jos epäilykset kohdistuvat kollegaan. Hän kokee myötähäpeää koko poliisilaitoksen kunnian puolesta fyysisillä oireilla. Sankari ei kuitenkaan jää pitkäksi aikaa potemaan vatsaoireita, vaan mielenhallinnalla ja ammattitaidolla kokoa itsensä ja hoitaa työnsä, vaikka epäiltynä oli poliisikollega. Seuraavassa lainauksessa Susikoski epäilee kollegansa nimismiehen syyllistyneen rikokseen.

Hänen vatsanpohjassaan tuntui kummalliselta.

[...]

Ilkeä pahanolon tunne ryömi Susikosken olemukseen, kun hän muisti vielä erään seikan.

[...]

Kuvottava olo valtasi Susikosken [...]. Susikoski voihkaisi tukahtuneesti mutta koetti heti hiljaisen kirouksen avulla palauttaa mielensä tasapainoon. Nyt ei ollut itkun eikä vikinän aika. Kohta tapahtuisi jotakin hyvin erikoista.

Rekola oli jo odottamassa ravintolassa ja hämmästyí komisarion kalpeutta. (LP, 140–146).

Päällikkönä 1980-luvulla Susikoski joutuu usein istumaan toimistossa pöydän ääressä. Mieli vetää kuitenkin kentälle konkreettisiin tutkimuksiin. Toisaalta Susikoski kokee huonoa omaatuntoa, kun joutuu komentamaan miehiään kenttätöihin, vallankin jos aika tai paikka ei ole suotuista.

[...] Hänen virka-asemansa oli jo sen verran korkea, että hän pystyi lähettämään toiset puolestaan tekemään kenttätöitä. Kun tämä maastossa rämpiminen ei ollut kenelläkään mitään herkkua – kaikkein vähiten silloin kun virka-apupyyntö tuli juhannuspyhinä – Susikoski saattoi hyvin arvata alaistensa tunteet.

Ettei vain siellä jossain metsän keskellä parhaillaan sanottu juuri hänestä:

”Niitä kirjoituspöytäkihoja. Silloin kun ei satu retkeilemään päiväntasaajalla tai hiihtelemään Alpeilla.” (IK, 161).

Kenttätöissä Susikoski harvemmin joutuu väkivaltaisesti taltuttamaan rikollisen, mutta sen kerran kun hän omaa henkeään suojellakseen joutuu tappelemaan, hän toivoo, että kollegat näkisivät hänet tositoimissa, eivätkä vain työpöydän takana istuvana päällikkönä.

Silmäkulmasta valuva veri ja hurja irvistys muuttivat hänen kasvonsa julmiksi, kun hän hengästyneenä puuskahti:

– Nyt koreasti... tai perkele perii koko konkkaronkan!

Aivan omituinen ajatus välähti samalla hänen päässään. Paita revittynä, silmäkulmasta rajusti vuotava veri pitkin poskea valuen hän mahtoi olla karmaiseva näky. Olisi saanut olla vaikka joku virkatoveri näkemässä. (IK, 215)

1950- ja 1960-luvulla Susikoski toimii usein yksin eli hänet kutsutaan jonnekin maalaispitäjään auttamaan ja ratkaisemaan rikos, jonka kanssa paikallinen nimismies on aivan avuton. Nämä teokset noudattavat arvoitusdekkarin kaavaa, jossa ylivertainen etsivä ratkaisee arvoituksen. 1970-luvulta lähtien Susikoski-romaaneissa alkaa esiintyä poliisiromaanille tyypillisesti myös Susikosken kollegoja. Kukaan näistä ei kuitenkaan nouse kuin sivurooliin ja Susikoski itse on aina keskiössä. Kollegojen kanssa syntyy pientä vitsailua, josta Susikoski usein hieman pahastuu eli ei ymmärrä huumoria. Teoksessa *Ne viulut vasta maksoi* vuodelta 1983 Susikoski käy työmatkalla Floridassa ja saa työpaikalle palattuaan kuulla omasta mielestään piikittelyä.

Niinpä hän sai keskusrikospoliisin käytävillä ja kahvihuoneessa kuulla muutamia salaivaisia vihjauksia.

Tosin ammutut nuolet oli myrkytetty vain toverillisen lievästi.

Silti Susikoskea suututti.

'Tuli sitten vietetyksi hupaisa aurinkoloma, vai?'

Susikosken harmi yltyi huippuunsa, [...] (Ne viulut vasta maksoi, 147; tästä eteenpäin NV.)

Vaikka Susikoski ei ymmärrä kollegojen hyvántahtoista huumoria, hän huomaa esimiehenä kollegan turhautumisen ja masentumisen, jos työtehtävä ajautuu umpikujaan.

Nyt vasta Susikoski pani merkille Holmin alakuloisuuden. Vaikka hän itse näki tähänastisen tilanteen suunnilleen yhtä synkkänä, rikostarkastaja päätti rohkaista virkatoveriaan:

- Hyvä veli. Eipäs heitetä vielä kirvestä järveen... (NV 156.)

3.3 Suhtautuminen politiikkaan ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin

Mauri Sariola tunnetaan isänmaallisista mielipiteistään. Sariola-seuran intendentti *Matti Nummenpää* sanoo *Kouvolan Sanomat* -lehdessä (16.6.2016), että Mauri Sariola oli suomalaisen yhteiskunnan kuvaajana ”kirkkaampi peili kuin yhteiskunta itse”. Tällä hän tarkoitti, että Sariolan mielipiteet olivat aina astetta jyrkempiä kuin yleinen mielipide. Tämän vuoksi Sariolaa mielellään haastateltiin lehtiin. Mielenkiintoinen ajankuva löytyy myös Ylen Elävän Arkiston Jatkoaika-nimisen ohjelman tallenteesta 21.10.1967 otsikolla *Mauri Sariola ihmettelee vouhottajia*. Tallenteessa Sariola ihmettelee, miksi nuoriso osoittaa mieltään Vietnamin sotaa vastaan, kun kotimaassa olisi tähdellisempiäkin asioita parannettavaksi. Eli hänen mielestään nuorison energia menee hukkaan, koska mielenosoituksella Suomessa ei ole mitään merkitystä amerikkalaisten mielipiteelle. Sariola tunnusti avoimesti olevansa oikeistolainen kirjailija vasemmistolaisessa maailmassa. (www.kouvolansanomat.fi, luettu 16.10.2016.)

Asenneilmapiirin muutos näkyy Susikosken hahmossa siten, että ikääntyvä komisario ei tietoisesti halua muuttua. Asioista puhutaan, mutta Susikoski haluaa olla konservatiivinen vaikkapa 1970-luvulla yleisen radikalismien hengessä yleistyneen sinuttelun suhteen. Susikoski ei halua ymmärtää tällaista nuorison levittämää tapaa, ja vielä vuonna 1979 Susikoski hätkähtää sinuttelua.

Susikosken silmät räpsähtivät. Ei kai ollut tarkoitus, että sinuttelemaan ruvettaisiin? Huojennukseksi hän sai tuossa tuokiossa havaita, ettei leviämässä oleva kummallinen tapa sinutella tuntemattomia ollut vielä sentään ehtinyt tänne asti. (Susikosken omatunto 1979, 106; tästä eteen päin SO.)

Asenneilmapiirin kuvauksen kärjekkäimmistä päästä lienee vuonna 1957 teoksessa *Revontulet eivät kerro* Susikosken suuhun laitettu yllättävän jyrkkä mielipide henkirikosten tuomioista. Katkelmassa Susikoski keskustelee englantilaisen kollegan kanssa, joka paheksuu kuolemanrangaistuksen poistamista maassaan.

- Hm, sanoi Susikoski. - Toisin on meillä. Mies tekee murhan ja istuu jonkin aikaa linnassa veronmaksajien kustannuksella. Tätiyhdistykset huutavat kurkku suorana, että vankia pitää hoivalla silkkihansikkaat kädessä. Yes. Muutaman vuoden kuluttua murhaaja astuu ulos vankilan portista ja taas oikaisee joku kunnan kansalainen koipensa. (RK, 166 – 167.)

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset asiat näkyvät Susikoski-romaaneissa. Alkupään tuotannossa viittaukset päivänpolitiikkaan ja talouselämään eivät ole kovin selviä, eikä mielipiteitä laiteta suoraan komisarion suuhun. Virkamiehen ei sovi arvostella ylempiään eikä maan hallitusta, silti jotain saattaa lipsahtaa Susikosken suusta. *Leivätön pöytä on katettu* -romaanissa vuodelta 1958 Susikoski paheksuu Suomen huonosti hoidettua talouspolitiikkaa. Heti sodan jälkeen Suomen markan arvo oli romahtanut ja seteleihin lisättiin nollia. Suurimman setelin nimellisarvo oli kymmenen tuhatta markkaa. Vuonna 1952 markkamääräiset setelit ja kolikot uudistettiin ja laskettiin liikkeelle vuosikymmenen puolella välissä. 1950-luvulla Suomi lähti taloudellisesti nopeaan nousuun. Vain Korean korkeasuhdanteen jälkeinen lama ja vuosien 1957–1958 taantuma hidastivat vauhtia. (Wikipedia, hakusana Suomen talous 1950-luvulla.) Paheksuva kommentti ”huiskin–haiskin–valuutasta” lipsahtaa Susikosken suusta ilmeisen vahingossa hänen keskustellessaan pankinjohtajan kanssa rikollisesti nostetusta rahaerästä. Susikoski kääntää nopeasti puheen asialinjalle.

– [...] Ellei äijä ole palannut taivaan portilta takaisin nostamaan rahojaan.

– Ei kai siellä pääsymaksua vaadita. Susikoski naurahti kireästi. – Ja viimeksi kai Pyhälle Pietarille kelpaa Suomenmaan huonossa huudossa oleva huiskin–haiskin–valuutta.

Miehet katsoivat toisiaan. Sitten Susikoski alkoi tehdä nopeita lisäkysymyksiä:[...] (LP 98.)

Poliisilaitos näyttää olevan aina säästöjen kohteena. Vuonna 1958 maaseudun nimismiehen kansliassa kirjoitetaan ikälopulla kirjoituskoneella. Susikoski paheksuu, ettei valtiolla ole varaa hankkia kunnon välineitä.

– Tulin tänne kansliaan aamulla ja naputtelin vähän tuota sinun Remingtoniasi. Olematon masiina muuten, eikö valtiolla ole varaa ostaa parempaa. (LP, 127.)

Sariolalla itsellään oli isot tulot, mutta myös isot menot. Isoista tuloista maksetaan isot verot. Fiktiivinen Susikoski ei henkilökohtaisesti harmittele verojen maksamista. Isänmaataan sodassa puolustaneena ja työtään valtion virkamiehenä tekevänä Susikoscilla on ristiriitainen suhde koviin veroihin. Toisaalta Susikoski on tarkka rahasta ja rahanmeno harmittaa, mutta yhteiskunta ei toimi ilman verotusta. Sariola kiertää ristiriidan kätevästi; Susikoski ei itse valita verojen korkeutta, mutta on hiljaisesti samaa mieltä, jos joku tämän suuntaisia mielipiteitä esittää. Vuoden 1963 romaanissa *Minä, Olavi Susikoski* keskustelukumppanina on ulkomaille muuttanut tohtori Sivakkala, joka asuu Espanjassa huomattavasti ylellisemmin kuin Suomessa pystyisi. Susikoski kuuntelee, on hiljaisesti samaa mieltä, mutta ei sanallisesti yhdy mielipiteeseen. Valtion virkamies noudattaa lakeja, myös moraalisia, ja pysyy solidaarisena niille, jotka hänen palkkansa maksavat, poliitikoille.

– [...] Anteeksi nyt ... en haluaisi [Sivakkala sanoo] olla kiittämätön maalle, joka minut kasvatti, koulutti ja antoi minulle tilaisuuden suorittaa elämäntyöni. Mutta joka myös veroruuvien loppuunsa kiristämällä yritti tappaa kaiken vapaan ammatinharjoittajan yritteliäisyyden. Katson olevani kotimaani kanssa sujut, eivätkä sikäläiset uutiset kiinnosta minua vähimmässäkään määrin. Tulisin vain huonolle tuulelle, kun lukisin lehdistä sikäläisten poliitikkojen rohuamisesta ja röyhkeydestä. Täällä on kaikki toisin ... helpompaa ja oikeudenmukaisempaa.

Saattoi olla niinkin, tuumiskelin [Susikoski]. Silti korviini kajahti jostakin 'Nälkämään laulun' jyräkö poljento ja sen sanat: Raukat vain menköhöt merten taa...

Pidin kuitenkin mielipiteeni visusti piilossa [...].
(Minä, Olavi Susikoski 1963, 120; tästä eteen päin MOS.)

Toimivan demokratian edellytys on, että vapaa tiedonvälitys ja tutkivat journalistit nostavat esille väärinkäytöksiä hallintoelimissä. 1960-luvulla on julkisesti keskusteltu mm. korruptioillallisista ja poliisien palkkauksesta. Susikoski on tarkka lahjonnasta, ja on kahden vaiheilla, voiko hän ottaa vastaan asianajaja Brandtin tarjoaman illallisen. Nuukuus kuitenkin voittaa, ja Susikoski puolustelee päätöstään sillä, että hän on autolla, eikä aio juoda alkoholia, ruokailu sallittaneen.

– Mutta näin asianajajana haluan säilyttää poliisiin hyvät suhteet, sopii ehkä että tarjoan herra rikostarkastajalle sellaisen korruptioillallisen.

[...] Kohtuuden mukaan olisi illan isännyys kuulunut minulle, mutta ravintolalaskuja oli turha yrittää kiikuttaa keskusrikospoliisin kassaan. Koska valtiovallan erittäin nurja suhtautuminen poliisimiesten palkkaukseen oli juuri niinä päivinä ajankohtainen julkisen sanan palstoilla, varatuomari Brandt tuntui myös olevan asiasta selvillä. Kun automiehen raitista illallista tuskin sentään voi laskea lahjonnan piiriin, otin tarjouksen vastaan, [...]

(MOS, 162.)

Samaisen illallisen aikana Susikoski joutuu ottamaan kantaa myös autolla ajamiseen ja alkoholin nauttimiseen. Ensimmäisistä alkoholitarjouksista hän kieltäytyy, mutta lasillisen viiniä hän ottaa. Bromillien laskemisen jälkeen Susikoski tuntee ”hitonmoista syyllisyyttä” ja pohtii että, ”[n]iin suuri näyttää olevan yhteiskunnan normien vaikutus ihmiseen” (MOS 165).

Sariola ottaa Susikoski-kirjoissaan kantaa jopa maatalouspolitiikkaan ja öljykriisin johdosta kallistuvaan öljyn hintaan. Niin maalaistalosta kuin onkin kotoisin, Susikoski ei itse kommentoi 1970-luvun maatalouden ongelmia, vaan tyytyy myhäillen kuuntelemaan kuulusteltavan isännän avautumista.

– Olen [isäntä] tietysti käynyt maanviljelyskoulun ja saanut oikeaoppisen kasvatuksen. Mutta joskus sitä tulee ajatelluksi omallakin järjellä. Tässä koko hommassa on nyt jokin yleisvika. [...] Ulkomailta tuotavaa kallista öljyä palaa niin maan tulen saatanasti...

[...]

– Hevoset pitäisi nostaa uudelleen kunniaan! Vanamo lausui painokkaasti.

– Saisivat silloin – ainakin Suomeen nähden – ne kullatuilla Cadillaceilla ajelevat öljyšeikitkin haistaa pitkän...!

Puhe kuulosti hyvältä Susikosken korvissa. Öljyn hinnan tolkutonta ja jatkuvaa

nousua tuskaili koko maailma. Oliko oikein, että muutamat, sattumalta öljylähteitten päälle istumaan syntyneet arabiruhtinaat kuristivat kurkusta maailmantaloutta? (Susikosken omatunto 1979, 135; tästä eteen päin SO.)

Maailma ei muutu rahan ahneuden ja rötöstelyn osalta, joten edelleen 1980-luvullakin Susikoski joutuu taiteilemaan poliisilaitoksen vähien määrärahojen kanssa. Romaanissa *Ne viulut vasta maksoi* (1983) työmatkallaan Floridassa Susikoski joutuu antamaan taksinkuljettajalle maan tavan mukaan juomarahaa. Viisi dollaria tuntuu komisariosta paljolta, ja hän alkaa mietiskellä kansanedustajien New Yorkissa törsättyä kolmeakymmentä tuhatta markkaa.

”Juomarahaa taksille \$ 5”

Olisikohan sekin merkittävä matkalaskuun? Mikäs siinä. Olihan *Seura*-lehdessä vastikään julkaistu joukko suomalaisten kansanedustajien matkalaskuja. Oli vuokrattu viikoksi New Yorkissa limousine virkapukuisine kuljettajineen. Hinta Suomen rahassa yli 30 000 markkaa. Ja sitten oli kehdattu pistää laskun perään vielä: ”Juomaraha hotellin vahtimestarille \$ 1.” (NV, 126.)

Samaisessa teoksessa puhutaan myös varojen siirtämisestä veroparatiiseihin ja esimerkiksi Floridaa nimitetään ”pinnareiden paratiisiksi” (NV, 149). Siellä luullaan olevan hyvät mahdollisuudet rikastumiseen. Susikoski saa kuitenkin paikalliselta tutulta liikemieheltä oikean suuntaisia neuvoja rahamaailman raadollisuudesta. Huomautettakoon, että Susikoskella ei ole pienintäkään halua sijoittaa säästöjään mihinkään riskipitoiseen, hän joutuu seuraavaan keskusteluun työasioissa.

Näistä suomalaisyhteiskunnan ns. yläluokan jäsenistä, paikallisen liike-elämän puuhamiehistä Hepo oli tosin antanut varsin varoittavan kuvan:

”Eniten täällä oikeastaa saa suomalainen varoa suomalaista. Varsinkin uusille tulokkaille tyrkytetään ties minkälaisia hyviä neuvoja... Tarjotaan satumaisia sijoitusmahdollisuuksia, esitetään kaikki ruusunpunaisessa valossa. Ja ellei tulokas ole hiivatin tarkkana, hän saa pian huomata paiskanneensa rahansa kaivoon.” (NV, 136.)

4 Lopuksi

Olen tutkinut oman aikakautensa suosittua fiktiivistä salapoliisia Mauri Sariolan luomaa rikostarkastaja Leo Olavi Susikoskea. Susikoski-sarja sijoittuu vuosille 1956-1984. Romaaneiksi painettuja niteitä on 33 kappaletta. Lisäksi on olemassa lehdissä painettuja jatkokertomuksia, joita ei ehkä kaikkia ole vielä löydetty. Susikoski-teossarja luokitellaan rikoskirjallisuudessa yleensä arvoitusdekkarien alalajiin. Arvas ja Ruohonen (2016) sijoittavat Susikoski-romaanit poliisiromaaneihin, mutta korostavat komisarion ylihistoriallisuutta, joka on tyypillinen arvoitusdekkarin piirre. Tutkimukseni perusteella Mauri Sariola loi pohjan suomalaisen poliisiromaanin perinteelle ja luokittelen Sariolan Susikoski-sarjan selkeästi poliisiromaanin genreen.

Tutkimuksessani olen todennut, että komisario Susikoski hahmona sopii parhaiten poliisiromaanin genreen verrattuna arvoitusdekkarin salapoliisiin tai hard boiled – sankariin. Susikoski työskentelee selkeästi poliisilaitoksen palveluksessa ja hänet määrätään tehtävään, jonka hän joutuu ottamaan vastaan yleensä lievästi vastentahtoisesti. Arvoitusdekkarin salapoliisi nauttii aivonystyröitä kutkuttavista rikoksista ja pitkästyy, jollei pääse työhön. Susikoski olisi mieluummin lomailemassa kuin ajamassa takaa rikollisia. Toki ammattilypeys teettää töitä vuorokauden ympäri, kun tilanne niin vaatii.

Susikosken ulkonäkö on miehekäs ja siisti, sellainen joka sopii valtion virkamiehen imagoon. Hän seuraa aikakausien pukeutumistrendejä ja tyylejä. Pukeutumismuotihan muuttui radikaalisti 1950-luvulta 1980-luvulle. Komisarion virka-aseman noustessa päällikkötasolle myös pukeutumisessa alkaa näkyä varakkuus ja yhteiskunnallinen asema. Susikoskea ei koskaan nähdä hikisessä paidassa, parin päivän parran sänki leuassa ja viskipullo lattialla kieppumassa, niin kuin hard boiled –sankari tapaa löytyä maanantaiaamuna toimistostaan. Poliisi on vapaa-aikanaankin luotettava ja toimii virka-asemansa edellyttämällä tavalla.

Susikosken elämäntavat ovat menestyneen poikamiehen tapoja. Hän ei elä kioskiruualla, vaan syö kotiruuan tapaista ruokaa ravintoloissa ja baareissa. Hän syö 1970-luvulla

mielellään kasviksia ja on eksoottisen ruuan ystävä. Alkoholin käyttö on kohtuullista. Tupakointi ja tupakkamerkit ovat aikakauden tyylin mukaisia. Harrastuksena Susikoskella on matkailu. Hän reissaa ympäri maailmaa ja usein työtehtävän saadessaan, hän on juuri palannut lomalta jostain päin maailmaa. Lomalla on pidetty hauskaa, on ollut naisiakin ja viiniä ja kaikin puolin täydellistä elämää. Kotimaassa taas arki koittaa ja työ kutsuu. Susikosken yksityiselämästä kerrotaan vain pieninä mainintoina. Koska hän ei ole naimisissa, ei ole avio-ongelmia, ei lastenhoitohuolia, joita monissa 2000-luvun poliisiromaaneissa käydään läpi. Vanhetessaan Susikoski alkaa pikku hiljaa miettiä avioitumista. Jos kirjailija Sariolan elämä ei olisi katkennut äkisti, olisimme ehkä saaneet vielä lukea komisario Susikosken parisuhteesta ja avioitumisesta.

Työtavat Susikoski-romaaneissa ovat tyypillisiä poliisiromaanien työtapoja. Rikostutkinta on mahdollisimman todenmukaista. Työtä tekee tiimi, jossa Susikoski itse toimii tutkinnanjohtajana ja on Doven termin mukaan the Great Policeman. Rikos saadaan ratkaistua konkreettisten johtolankojen ja kuulustelujen avulla. Kuulustelut ovat inhimillisiä, väkivaltaa ei käytetä. Työ on kovaa puurtamista, ja tutkijat tsemppaavat toisiaan. Joskus ratkaiseva idea tulee kollegalta, mutta lopullisen ratkaisun keksii komisario itse, the Great Policeman. Hän ei kuitenkaan ota kunniaa itselleen, vaan vähättelee vanhojakin saavutuksiaan. Komisario on sankari vain tässä ja tämän tapauksen tutkinnassa.

Poliisiromaaneille tyypillinen yhteiskunnallisuus ja kantaaottavuus näkyy monissa keskusteluissa, joita Susikoski käy ystäviensä tai kuulusteltaviensa kanssa. Periaatteena on, että valtion virkamies ei arvostele ylempiensä toimia julkisesti. Kirjailija kiertää ongelman näppärästi siten, että joku muu sanoo kantaaottavia mielipiteitä ja Susikoski vain kuuntelee ja hengessään on samaa mieltä. Kirjoissa myös sivutaan aikakauden puheenaiheita huomioilla tai keskusteluilla. Monta kertaa ne ovat pieniä anekdootteja, joita nykylukija ei osaa hahmottaa ajankuvaan kuuluvaksi. Susikoski-kirjat tarjoavat monipuolista ajankuvaa 1950-luvulta 1980-luvulle poliisiromaanin hengessä ja genressä.

Liite 1: Mauri Sariolan Susikoski-sarja

Laukausten hinta (Salama 25) 1956
Rotat pois laivasta (Salama 29) 1956
Revontulet eivät kerro (Salama 40) 1957
Leivätön pöytä on katettu (Salama 46) 1958
Susikoski ottaa omansa (Salama 58) 1959
Kohtalokas Itämeren risteily (Salama 69) 1959
Sumua Susikosken yllä (Salama 89) 1961
Minä, Olavi Susikoski 1963
Aina roiskuu kun rapataan 1964
Niin syvä on kuin pitkäkin 1965
Pyykki on pantu ja pysyy 1965
Elomme merta laiva purjehtii 1966
Susikosken vaikein juttu 1967
Susikosken elämän kevät 1969
Susikoski virittää ansan 1970
Kolmen valtakunnan vainaja 1971
Surma surutalossa 1973
Susikosken ajojahti 1974
Koltan uni 1975
Enkeli lumessa 1975
Onko teillä ruiskukkia? 1977
Sininen lyhty 1978
Seidan silmä 1978
Susikoski ahtojäissä 1979
Susikosken omatunto 1979
Susikoski päiväntasaajalla 1980
Petroskoin keltainen kissa 1980
Ison kalan katiska 1981
Pieni anoo, iso sanoo 1981
Susikosken tulikoe 1982
Susikoski sulhaspoikana 1982
Ne viulut vasta maksoi 1983
Susikoski ja kolmen naisen talo 1984

LÄHDELUETTELO

Kohdeteokset:

Sariola, Mauri (2005 [1964]). *Aina roiskuu kun rapataan*. Yhteisnieteessä: *Kutsutaan Susikoski*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sariola, Mauri (1975). *Enkelin lumessa*. Jyväskylä: K.J. Gummerus Oy.

Sariola, Mauri (1981). *Ison kalan katiska. Rikostarkastaja Susikosken tutkimuksia*. Jyväskylä: K.J. Gummerus Oy.

Sariola, Mauri (2000 [1971]). *Kolmen valtakunnan vainaja*. Yhteisnieteessä: *Susikoski Suomesta*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sariola, Mauri (2014). *Laulu seis, sanoi Susikoski. Mauri Sariolan novelleja* -kirjan toimittanut Matti Nummenpää. Helsinki: Crime Time.

Sariola, Mauri (2012 [1958]). *Leivätön pöytä on katettu*. Yhteisnieteessä: *Rikostarkastaja Susikosken tutkimuksia 2*. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.

Sariola, Mauri (1963). *Minä, Olavi Susikoski*. Jyväskylä: K.J. Gummerus Oy.

Sariola, Mauri (1983). *Ne viulut vasta maksoi*. Jyväskylä: K.J. Gummerus Oy.

Sariola, Mauri (1976 [1957]). *Revontulet eivät kerro*. Jyväskylä: K.J. Gummerus Oy.

Sariola, Mauri (1992 [1979]). *Susikosken omatunto*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sariola, Mauri (2012 [1959]). *Susikoski ottaa omansa*. Yhteisnieteessä: *Rikostarkastaja Susikosken tutkimuksia 2*. Juva: Gummerus Kustannus Oy.

Sariola, Mauri (1982). *Susikoski sulhaspoikana. Rikostarkastaja Susikosken tutkimuksia*. Jyväskylä: K.J. Gummerus Oy.

Tutkimuskirjallisuus:

Arvas, Paula (2009). *Rauta ja Ristilukki, Vilho Helasen salapoliisiromaanit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1227, Tiede. Helsinki: Hakapaino Oy.

Arvas, Paula & Ruohonen, Voitto (2016). *Alussa oli murha. Johtolankoja rikoskirjallisuuteen*. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Dove, George N. (1982). *The Police Procedural*. Ohio 43403: Bowling Green University Popular Press.

Hosiaislouma, Yrjö (2003). *Kirjallisuuden sanakirja*. Juva: WS Bookwell Oy.

Mauri & me (2016). Mauri Sariola-seuran vuosijulkaisu 1/2016. Hyvinkää: Suomen printman Oy.

Niemi, Juhani (1997). *Suomalaisten suosikkikirjat*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Rimmon-Kenan, Shlomith (1999). *Kertomuksen poetiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Ruohonen, Voitto (2008). *Kadun varjoisalla puolella. Rikoskirjallisuuden ja yhteiskuntatutkimuksen dialogeja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1193, Tiede. Vantaa: Hansaprint direct Oy.

Symons, Julian (1986 [1972]). *Murha! Murha! Salapoliisikertomuksesta rikosromaniin*. Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Vilkuna, Kustaa (1993 [1990]). *Etunimet*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Muut lähteet:

Björn Weckström. www.lapponia.com. Luettu 14.10.2016.

Björn Weckström. https://fi.wikipedia.org/wiki/Bj%C3%B6rn_Weckstr%C3%B6m. Luettu 14.10.2016.

Hugo Backmansson. www.bukowskis.com/fi/fineartbukipedia/14892-hugo-backmansson. Luettu 14.10.2016.

Mauri Sariola -seuran kotisivut. <http://www.sariolaseura.fi/mauri-sariola/>. Luettu 26.10.2016.

Mauri Sariola ihmettelee vauhottajia (21.10.1967). Tallenne ohjelmasta Jatkoaika. Elävä Arkisto, Yle. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/mauri-sariola-ihmettelee-vauhottajia>

Mauri Sariolalla olisi kestämistä, jos hän vielä eläisi, uskoo Matti Nummenpää, Kouvola Sanomat 11.6.2016 16:14

<http://www.kouvolansanomat.fi/Online/2016/06/11/Mauri%20Sariolalla%20olisi%20kest%C3%A4mist%C3%A4,%20jos%20h%C3%A4n%20viel%C3%A4%20el%C3%A4isi,%20uskoo%20Matti%20Nummenp%C3%A4/2016220900888/4>

Mercedes-Benz W120. http://www.autowiki.fi/index.php/Mercedes-Benz_W120. Luettu 15.10.2016.

Saab. [https://fi.wikipedia.org/wiki/Saab_\(automerkki\)](https://fi.wikipedia.org/wiki/Saab_(automerkki)). Luettu 15.10.2016.

Saraluoto, Hannu (2003), Mauri Sariolan pienoiselämäkerta.
<http://www.phnet.fi/public/saraluoto/>. Luettu 25.10.2016.

Suomen Kustannusyhdistys, <http://kustantajat.fi/pages/k36/>. Luettu 26.10.2016.

Suomen talous 1950-luvulla. http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomi_1950-luvulla#Talousel.C3.A4m.C3.A4. Luettu 19.4.2015.

Tupakkamerkit. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Luokka:Savukemerkit>. Luettu 27.10.2016.

Volvo. <http://www.volvocars.com/fi/tietoa-volvosta/yrityksemme/historia/klassikkomallit/15-pv544>. Luettu 4.11.2015